

”ME OLLAAN NIINKU AKVAARIOPERHE”

Lastensuojelun perhehoitajien perhe-elämän yksityisyyden ja
julkisuuden rajapinnan tarkastelua

Aino-Elena Riissanen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Aino-Elena Riissanen	
Työn nimi "Me ollaan niinku akvaarioperhe" - Lastensuojelun perhehoitajien perhe-elämän yksityisyyden ja julkisuuden rajapinnan tarkastelua	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 48 sivua + 2 liitettä
Ohjaaja Johanna Kiili	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä maisterintutkielmassa tutkitaan lastensuojelun perhehoitajien suhtautumista kotinsa julkisuuteen, millaisia haasteita julkisen hallintotehtävän toteuttaminen tuo perhehoitajien arkeen sekä miten kotirauhan sekä perhe-elämän ja yksityisyyden suojan toteutumista tehtävässä voisi edistää. Perustuslaissa säädetään, että jokaisella on oikeus perhe-elämän ja yksityisyyden suojaan sekä kotirauhaan. Näiden oikeuksien on kuitenkin oikeuskirjallisuudessa todettu kaventuvan julkista hallintotehtävää toteutettaessa. Tutkielmassa perhehoitajat kertovat, miten heidän oikeutensa kaventuvat konkreettisesti.</p> <p>Tutkielman aineisto kerättiin haastattelemalla yhteensä kahdeksaa lastensuojelun perhehoitajaa, jotka olivat käyneet PRIDE-valmennuksen tai muun perhehoitajuuteen valmentavan kokonaisuuden, ja joiden kotiin sijoitetut lapset eivät ole perhehoitajalle sukua tai muulla tavalla läheisiä. Tutkielma on laadullinen tutkimus jonka aineisto on analysoitu teemoitellen käyttäen teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoja. Teoreettinen viitekehys rakentuu julkisen kodin käsitteestä sekä oikeuden ulkopuolisesta tarkastelunäkökulmasta.</p> <p>Perhehoitajien suhtautuminen kodin julkisuuteen jakautui laajasti. Yhtäältä se ei näkynyt perheen arjessa, toisaalta se aiheutti perhehoitajille stressiä ja vaikutti joka hetki taustalla perhehoitajien toiminnassa. Vaatimus kodin julkisuudesta yhdistettynä vahvaan salassapitovelvollisuuteen aiheutti ristiriitaisuuden tunnetta sekä huolta lapsen oikeuksien toteutumisesta. Perhehoitajat kuitenkin hyväksyivät julkisen vallan roolin elämässään ja odottivat siltä aktiivisuutta. Perhehoitajat olivat kokeneet erilaisia ja -tasoisia haasteita tehtävässään arjen pyörittämisen haasteista vakavan väkivallan uhkaan. Perhehoitajat kokivat, etteivät olleet saaneet riittävää ennakkovalmennusta omaan juridiseen asemaansa liittyen, ja suuri osa kehitysehdotuksista liittyi ennakkovalmennukseen ja viranomaisen toimintaan. Perhehoidossa on monia kehityskohtia, ja näitä ehdotuksia voisi kehittämisessä hyödyntää.</p>	
Asiasanat perhehoito, sijaisvanhemmat, oikeudet, yksityisyys, julkinen hallintotehtävä, lastensuojelu, sisällönanalyysi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	LASTENSUOJELUN PERHEHOITO ILMIÖNÄ	7
2.1	Perhehoito ja perhehoitaja yksityisenä palvelun tuottajana	7
2.2	Perhehoitajien ennakkovalmiudet	8
2.3	Perhehoitoa koskeva lainsäädäntö ja lastensuojelun perhehoidon valvonta	9
2.4	Tutkielmassa tarkasteltavat oikeudet perhehoidon kontekstissa	11
3	PERHEHOIDON TUTKIMUS	13
4	TEOREETTINEN JA KÄSITTEELLINEN KEHIKKO	17
4.1	Oikeuden ulkoinen näkökulma	17
4.2	Julkinen koti	19
5	MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT	21
5.1	Puolistrukturoitu haastattelu	21
5.2	Aineiston hankinta	22
5.3	Teemoittelu aineiston analyysimenetelmänä	23
5.4	Tutkimuksen eettisyys	24
6	TUTKIMUSTULOKSET	27
6.1	Perhehoitajien ennakkovalmiudet ja -odotukset	27
6.2	Kodin julkisuus	31
6.3	Kodin julkisuutta ja oikeuksien toteutumista koskevat haasteet	33
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	40
	LÄHTEET	45
	Kirjallisuus	45
	Sopimukset, lait ja oikeuskäytäntö	49
	LIITTEET	50
	LIITE 1 Haastattelukutsu	50
	LIITE 2 Haastattelukysymykset	52

1 JOHDANTO

Tässä maisterintutkielmassa tarkastellaan lastensuojelun perhehoitajien suhtautumista kodin julkisuuteen ja tehtävässä ilmenneitä haasteita, sekä perhehoitajien oikeuksien toteutumista julkisen hallintotehtävän toteuttajina. Perhehoitajat ovat päällekkäisesti sekä yksityishenkilöitä, joita tavallisesti suojaa vahva yksityisyyden ja perhe-elämän suoja, että julkisen hallintotehtävän toteuttajia, joilla on velvoitteita julkista hallintoa kohtaan. Tällöin yksityisyyden ja perhe-elämän suoja kaventuvat lainsäädännöllisten velvoitteiden ja sijaishuollosta sovittujen kriteerien vuoksi. Tekijöitä, jotka tekevät perhehoidosta julkista, ovat esimerkiksi *”institutionaalinen dokumentointi ja lapsen tilanteen arviointi, erilaiset suunnitelmat ja organisatoriset päätökset sekä yhteistyö vanhempien, sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten kanssa”* (Enroos 2016; lastensuojelulaki 417/2007, luvut 10-11). Tutkielmassa tarkastellaan yksityisyyden ja julkisuuden välisiä rajapintoja ja sitä, miten ne vaikuttavat perhehoitajien elämään. Tarkoituksena on myös selvittää, mitä tulisi ottaa huomioon yksityisyyden ja perhe-elämän suojan sekä kotirauhan suhteen perhehoitajina toimiessa ja millä tavoin oikeuksien toteutumista voi pyrkiä edistämään.

Yksityinen koti jonkin asteisena julkisena tilana voi vaikuttaa perhe-elämään, yksityisyyteen ja kotirauhaan monin tavoin. Konkreettisin muutos perheessä on se, kun kotiin tulee yksi tai useampi sijoitettu lapsi asumaan ympärivuorokautisesti ja elämään perheen arkea yhtenä sen jäsenenä. Kuitenkin jo tätä ennen sijaisperheen tai perhekodin vanhemmat ovat olleet tekemisissä julkisen vallan kanssa ja he ovat mahdollisesti olleet velvoitettuja puhumaan yksityisistä asioistaan esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden kanssa. Perhehoitajiksi ryhtyessään vanhemmat yleensä tiedostavat tämän muutoksen elämässään. Lisäksi kotona voi vieraila sosiaalityöntekijöitä tai muita viranomaisia sekä sijoitetun lapsen perheenjäseniä, joskus yllättäen ja ilmoittamatta, mikä voi aiheuttaa muutoksia perheen arkeen ja rytmiin. Julkiset päätökset ja toimenpiteet vaikuttavat niin sijoitetun lapsen ja tämän vanhempien, kuin sijaisvanhempien ja heidän läheistensä elämään (Enroos 2016). Tässä tutkielmassa on tarkoitus tarkastella sitä, millä tavoin perhehoitajat kokevat esimerkiksi edellä mainittujen asioiden vaikuttavan heidän oikeuksiinsa

yksityisyyden, perhe-elämän ja kotirauhan alueilla, tai kokevatko he ylipäättään, että näitä oikeuksia olisi rikottu heidän toimiessaan perhehoitajina. Tarkoituksena on myös selvittää, mitkä muut asiat julkisen hallintotehtävän toteuttamisessa vaikuttavat näihin osa-alueisiin perhehoitajien elämässä, sekä miten näiden oikeuksien toteutumista voisi edistää.

Pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiin haastatteluaineiston avulla. Haastatteluissa pyydettiin perhehoitajia arvioimaan, miten julkisen hallintotehtävän toteuttaminen on vaikuttanut perhehoitajien ja heidän perheenjäsentensä (puolison sekä biologisten ja adoptoitujen lasten) elämään yksityisyyden, perhe-elämän ja kotirauhan alueilla. Haastateltavia pyydettiin arvioimaan saamansa koulutuksen, valmennuksen tai työkokemuksen antamia ennakkovalmiuksia perhehoitoon sekä arvioimaan, miten näiden oikeuksien toteutumista voisi edistää. Perhehoidossa julkista hallintotehtävää toteutetaan yksityisessä kodissa (Lehtosaari 2019), mutta toisaalta julkisen hallintotehtävän toteuttaminen tekee yksityisestä kodista julkisen kodin (Enroos 2016, 169), minkä vuoksi yksityisyyden, perhe-elämän rauhan ja kotirauhan raja on joskus häilyvä.

Oma mielenkiintoni tutkimuksen toteuttamiseen tulevat omasta perhetaustastani lastensuojelun perhehoitajien biologisena lapsena. Kasvoin ammatillisessa perhekodissa ja olen ollut ja olen edelleen sijaissiskona lukuisille sijoitetuille lapsille. Kokemukseni sijaissisaruuudesta ovat siivittäneet mielenkiintoni lastensuojelun perhehoitoa ja sen kehittämistä kohtaan. Perhekodissa kasvaessani olen elänyt niin sanotussa julkisessa kodissa, jossa on vierailut sekä viranomaisia että sijoitettujen lapsien perheenjäseniä ja sukulaisia. Lapsen näkökulmasta tilanteet ovat joskus olleet hämmentäviä, kun tuntemattomat ihmiset ovat tulleet yksityiselle alueelle. Lapsuudenkotini on samalla ollut kuitenkin myös julkinen, sillä siellä on toteutettu julkista hallintotehtävää, joka edellyttää toiminnan läpinäkyvyyttä ja näin ollen sitä, että kotona käy viranomaisia ja muita lapsen näkökulmasta perheen ulkopuolisia ihmisiä. Vuosien varrella käydyt keskustelut perhehoitajuudesta vanhempieni kanssa sekä omat pohdintani sijaissisaruuudesta ja siitä, mikä minulle on normaali perhe siivittivät tämän aiheen äärelle tutkimaan perhehoitajien yksityisyyttä, kodin julkisuutta sekä perhehoitajan oikeuksien toteutumista omassa kodissa ja työn tekemisessä.

Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon muoto (lastensuojelulaki 417/2007, 50§), joten on perusteltua ja tarpeellista tutkia ilmiötä enemmän. Lisäksi aihe on ajankohtainen uusien hyvinvointialueiden aloitettua toimintansa vuoden 2023 alussa, joskin tämän tutkielman aineistonkeruu tapahtui ennen hyvinvointialueita ja tulokset heijastavat kuntien kanssa toimeksiantosuhteessa tehtyä perhehoitoa. Hyvinvointialueet ovat kuitenkin vaikuttaneet kaikkien sosiaalipalvelujen toimintaan ja pidän todennäköisenä, että vaikutuksia on ollut ja tulee olemaan myös

perhehoitoon, kun toimeksiantosopimuksia on mahdollisesti päivitetty ja muutettu, joskin niitä on vaikea arvioida vielä pintaa syvemmltä.

Hyvinvointialueiden lisäksi Petteri Orpon vuonna 2023 muodostaman hallituksen kaavailemilla ja toteuttamilla leikkauksilla voi olla vaikutuksia perhehoitoon, kun suunnitellaan lastensuojelun jälkihuollon ikärajan alentamista 23 ikävuoteen ja vuorotteluvapaan poistamista. Jälkihuolto on nuorelle tarjottavaa kokonaisvaltaista tukea, kun hänen sijoituksensa sijaishuollossa päättyy. Sitä annetaan pääasiassa täysi-ikäisille nuorille, ja ikäraja on ollut vuodesta 2020 alkaen 25 ikävuodessa. Perhehoito on yksi jälkihuollon muoto: perhehoitoa voidaan jatkaa nuoren täysi-ikäistyessä jälkihuollon sijoituksena tai perhehoitaja voi tukea nuorta muilla tavoin itsenäistymiseen sijoituksen päättyttyä, kuten osavuorokautisessa perhehoidossa. Osavuorokautisessa perhehoidossa nuori asuu omassa asunnossaan ja saa perhehoitajalta tukea arjessa tai asuu osan ajasta perhehoitajan kodissa. Jälkihuollon ikärajan laskiessa 25 vuodesta 23 vuoteen perhehoidossa jälkihuollossa olevan nuoren täytyy itsenäistyä nopeammin, ja tämä luo paineita myös jälkihuolto antavalle perhehoitajalle, kun nuoren kanssa pitää valmistautua itsenäisyyteen nopeammin.

Vuorotteluvapaan poistaminen on iso menetys perhehoitajille. Ryhtyessään perhehoitajaksi toinen sijaisvanhempi voidaan edellyttää jäämään kotiin täysiaikaisesti vastaamaan sijoitetun lapsen hoidosta. Työlainsäädäntö on tähän asti mahdollistanut kotiin jäämisen esimerkiksi vuorotteluvapaan muodossa. Vuorotteluvapaan poistuessa perhehoitajalla on vähemmän mahdollisuuksia jäädä pois työelämästä, joskin työelämän lainsäädäntö mahdollistaa myös muita vapaita, joiden turvin perhehoitaja voi jäädä täysiaikaisesti kotiin hoitamaan sijoitettua lasta, kuten hoitovapaa ja osittainen hoitovapaa.

2 LASTENSUOJELUN PERHEHOITO ILMIÖNÄ

2.1 Perhehoito ja perhehoitaja yksityisenä palvelun tuottajana

Tässä tutkielmassa keskitytään lastensuojelun toimeksiantosuhteiseen perhehoitoon. Toimeksiantosuhteisella perhehoidolla tarkoitetaan sijaisperheitä ja luvanvaraisella perhehoidolla ammatillisia perhekoteja. Lastensuojelulain (417/2007) pykälä 49 määrittää sijaishuollon muodoiksi perhehoidon, laitoshoidon tai muun lapsen edun mukaisesti järjestetyn hoidon. Perhehoito on Suomessa ensisijainen hoitomuoto lastensuojelun sijaishuollossa. Perhehoidolla tarkoitetaan sekä toimeksiantosuhteista että yksityistä, ammatillista perhehoitoa. Aikaisemmin ammatillinen perhehoito on nähty sijoittuvan perhehoidon ja laitoshoidon välimaastoon, vaikka sitä annetaan yksityiskodissa eikä laitoksessa. Perhehoitolaki (263/2015) kuitenkin puhuu ammatillisista perhekodeista perhehoitoa antavana tahona. Lisäksi korkeimman hallinto-oikeuden antaman ratkaisun (KHO:2020:49) mukaan ammatilliset perhekodit ovat oikeudellisesti perhehoitajia, eivätkä lastensuojelulaitoksia. Näin ollen oikeuskäytäntöön nojaten perhehoidosta puhuttaessa voidaan puhua ammatillisista perhekodeista.

Tutkielmassani on syytä tehdä käsitteellistä rajausta perhehoidon terminologian suhteen, sillä yleiskielessä ja lainsäädännössä käytetyt termit eroavat toisistaan ja ovat toisinaan päällekkäisiä. Tarja Heino ja Emilia Säles (2017, 36) toteavatkin, että perhehoitoa kuvaavat käsitteet kaipaivat uudistusta. Näin ollen on syytä avata käsitteiden määrittämisä. Perhehoitolaki (263/2015 3§) (myöhemmin myös PHL) määrittää perhekodiksi toimeksiantosuhteiset perhekodit, mutta yleiskielessä toimeksiantosuhteisista perhekodeista käytetään nimitystä sijaisperhe ja toimeksiantosuhteisistä perhehoitajista nimitystä sijaisvanhempi. Luvanvaraisesta perhehoitajasta ja perhekodista käytetään lainsäädännössä nimityksiä ammatillinen perhehoitaja ja ammatillinen perhekoti, mutta yleiskielessä käytetään termejä perhekotivanhempi ja perhekoti. Koska

tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelemalla toimeksiantosuhteisia perhehoitajia, käytän heistä yksiselitteisesti nimityksiä perhehoitaja ja sijaisvanhempi, ja toimeksiantosuhteisista perhekodista nimitystä sijaisperhe. Luvanvaraisista perhehoitajista ja perhekodeista käytän nimityksiä perhekoti ja perhekotivanhempi. Näitä termejä näkee usein käytettävän ristiin. Tämä termeihin liittyvä rajausta on tarpeellinen toimeksiantosuhteisten ja ammatillisten perhekotien erilaisista juridisista asemista johtuen. Niitä säätelevät osittain eri lait ja niille on erilaisia vaatimuksia esimerkiksi perhekodin tilojen ja perhehoitajana toimimisen kelpoisuusvaatimusten suhteen.

2.2 Perhehoitajien ennakkovalmiudet

Perhehoitolain mukaan toimeksiantosuhteisen perhehoitajan tarvitsemasta valmennuksesta, työnohjauksesta ja koulutuksesta sekä perhehoitajaksi aikovan henkilön ennakkovalmennuksesta vastaa perhehoidon järjestämisestä vastaava hyvinvointialue (PHL 263/2015 § 15). Suomessa toimeksiantosuhteiseksi perhehoitajaksi tullaan lähtökohtaisesti PRIDE-valmennuksen kautta. Perhehoidon kehittämisen malli PRIDE tuli Suomeen PRIDE-projektin aikana vuosina 1994-1998, ja valmennukset aloitettiin vuonna 1995. Vuonna 1998 perustettiin Pesäpuu ry, joka jatkoi PRIDE-projektin käynnistämää toimintaa ja on tänä päivänä yksi Suomen vaikuttavimmista perhehoidon ja lastensuojelun kehittäjätahoista. Nykyisellään Pesäpuu ry kouluttaa PRIDE-valmentajia ja kehittää PRIDEn sisältöjä. (Pesäpuu ry 2023.) Valmennusta perhehoitajaksi haluaville järjestävät esimerkiksi SOS-lapsikylä, Pelastakaa lapset ry sekä hyvinvointialueet.

PRIDE tulee sanoista Parents' Resources for Information, Development and Education (suom. vanhempien voimavarat tietoon, kehitykseen ja oppimiseen). Valmennuksen aikana valmennettavilla on mahdollisuus peilata omia elämäkokemuksiaan sijaisvanhemmuuden teemoihin ja näin arvioida omia valmiuksiaan sijaisvanhemmuuteen ja perhehoitajuuteen (Heino & Säles 2017, 57). Näiden harjoitusten kautta perhehoitajavalmennettava saa jo valmennuksen aikana käsityksen ja kokemuksen yhdestä perhehoidon ominaispiirteestä, yksityisen ja julkisen yhdistymisestä toisiinsa. (Piiroinen & Yli-Rekola 2021, 13). Valmennus koostuu yhdeksästä ryhmätapaamisesta, ja kullakin tapaamisella käsitellään eri perhehoitoon ja muutokseen liittyviä teemoja. (Pesäpuu ry 2021.) Valmennuksen tarkoituksena on saada käsitys siitä, millaista lastensuojelun perhehoitajana toimiminen on ja mitä teemoja perhehoitajana voi kohdata, sekä käydä läpi omaa elämää. Sen tarkoituksena on myös valmentaa perhettä lapsen erityisiä tarpeita varten. Pääsääntöisesti valmennus käydään ennen sijoituksen alkamista, mutta joissain erityistapauksissa valmennus voidaan käydä vuoden kuluessa

sijoituksen alkamisesta. (Hallituksen esitys eduskunnalle perhehoitolaiksi HE 256/2014 vp.)

Vuonna 2012 perhehoitolain muutoksen myötä toimeksiantosuhteisiksi perhehoitajiksi aikoville henkilöille tuli pakolliseksi järjestää ennakkovalmennusta. Ennakkovalmennusta ei näin ollen ole aina ollut pakollista järjestää, ja vuoteen 2012 asti on toiminut paljon sijaisperheitä, jotka eivät ole saaneet ennakkovalmennusta sijaisvanhemmuuteen ja perhehoitajana toimimiseen. (Pynnönen 2016, 19–21.) Tämä on otettava huomioon, kun tarkastellaan perhehoitajien käsityksiä perhehoitajan oikeuksista ja velvoitteista ja niiden toteutumisesta. Luvanvaraisena toimiville ammatillisille perhehoitajien PRIDE-ennakkovalmennus ei ole pakollista.

2.3 Perhehoitoa koskeva lainsäädäntö ja lastensuojelun perhehoidon valvonta

Perhehoitoa säätelee päällekkäisesti kaksi lakia: lastensuojelulaki (417/2007) ja perhehoitolaki (263/2015). Nämä poikkeavat toisistaan soveltamisalaltaan. Lait säätelevät perhehoidon järjestämistä, toteuttamista ja valvontaa. Lastensuojelulakia sovelletaan perhehoitoon sijoitettuun lapseen ja lapsen perhehoidon valvontaan. Se määrittelee myös perhehoidossa mukana olevien henkilöiden ja tahojen oikeudellisia asemia perhehoitoon sijoituksen aikana. Perhehoitolaki säätelee perhehoitajien oikeuksia ja asemaa, perhehoitoa sosiaalihuollon palveluna ja perhehoidon valvontaa sekä perhehoidon palveluntuottajan ja kunnan tai kuntayhtymän (2023 alkaen hyvinvointialueen) välistä oikeussuhdetta. (Araneva 2018, 156.)

Edellä mainittujen lakien lisäksi perhehoitoa säätelee pääasiassa laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011) ja sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettu laki (272/2005). Yksityisistä sosiaalipalveluista annettu laki säättää, että ympärivuorokautisia sosiaalipalveluja tuottavat palveluntuottajat ovat luvanvaraisia. Tällaista ympärivuorokautista sosiaalipalvelua on esimerkiksi ammatillinen perhehoito. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain valmistelussa on vaadittu, että vähintään toisella ammatillisen perhehoidon vanhemmista on oltava tehtävään soveltuva koulutus, kuten sosiaaliohjaajan tai sosionomin koulutus, sekä riittävästi kokemusta hoito- ja kasvatustehtävistä (HE 256/2014). Lakia on tulkittu siten, että perhehoidon vastuuhenkilöllä tulee olla vähintään kolmen vuoden työkokemus lastensuojelutyöstä, jotta hänellä on riittävä ymmärrys siitä, millaista sijoitetun lapsen hoito- ja kasvatustyö on käytännössä (THL 14.1.2021).

Perhehoidon valvonnasta säädetään lastensuojelulain 13. luvussa sekä perhehoitolain 22 §:ssä. Sijaishuollon valvonnalla turvataan lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin

toteutuminen. Lisäksi sen tehtävänä on varmistaa sijoitettujen lasten ja heidän vanhempiansa oikeusturva. (Araneva 2018, 16.) Perhehoidon valvonnasta vastaa lapsen sijoittama kunta (huom. tammikuusta 2023 lähtien hyvinvointialue). Käytännössä lapsen oman sosiaalityöntekijän toteuttama valvonta kohdistuu yksilön perus- ja ihmis-oikeuksien, oikeusturvan sekä hyvän hallinnon takeiden toteutumiseen. (Araneva 2018, 8.) Sijoittava hyvinvointialue vastaa myös siitä, että lapsen sijoitus perhehoitoon tapahtuu lastensuojelulain edellyttämällä tavalla. Lisäksi perhehoidon valvonnasta vastaa sijoitushyvinvointialue ja aluehallintovirasto (417/2007 § 79.) Nykyisellään sijaishuollon valvonnassa julkisen valvonnan keinona käytetään myös sosiaalihuollon palveluntuottajien omavalvontaa. Omavalvonta ei kuitenkaan ilmeisimmin toimi perhehoitajien kotona annetussa perhehoidossa. Esimerkiksi Mirjam Aranevan mukaan on epätodennäköistä, että perhehoitaja tai joku hänen perheenjäsenistään tekisi sosiaalihuoltolain 48§ mukaisen ilmoituksen lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle havaitessaan omassa kodissaan lapsen hoitoon tai kohteluun liittyvän puutteen. (Araneva 2018, 17–18.)

Perhehoitoon sijoitetulla lapsella ja tämän syntymävanhemmilla on oikeus tarkistaa lapsen hoidon ja sijaishuollon edellytykset. Tämä oikeus perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Lastensuojelulain 1§, 4§ sekä 49–50§ määrittelevät sijaishuollossa olevan lapsen hoidon ja huolenpidon laadulliset vaatimukset. Lastensuojelulain 53§:n toisen momentin mukaan sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun oman sosiaalityöntekijän kanssa. Jokainen voi tehdä hallintolain (434/2003) 53 a §:n nojalla hallintokantelun hallintotehtävää hoitavan, tässä tapauksessa perhehoitajan, lainvastaisesta menettelystä tai velvollisuuden täyttämättä jättämisestä.

Perhehoitajalla on velvollisuus ilmoittaa lapsen omalle sosiaalityöntekijälle perhehoidossa tapahtuneista muutoksista. Muutokset tulee ilmoittaa myös sille hyvinvointialueelle, jossa perhehoitoa toteutetaan. Muutoksista tulee ilmoittaa kaikille hyvinvointialueille, jotka ovat sijoittaneet lapsen perhehoitoon. (263/2015 §21.) Perhehoitolain (263/2015) 22§:n nojalla lapsen sijoittaneella hyvinvointialueella tai sillä hyvinvointialueella, johon lapsi on sijoitettu, on oikeus tehdä tarkastuskäynti sijaisperheeseen tai perhekotiin. Tarkastuskäynti voidaan tehdä ennalta sovitusti tai ennalta ilmoittamatta, jos ennalta ilmoittamatta tehdyille tarkastuskäynnille on perusteltu syy, kuten sijoitetusta lapsesta tehty lastensuojeluilmoitus. Tarkastajalla on oikeus päästä kaikkiin perhehoitopaikan tiloihin ja esimerkiksi valokuvata perhekodin fyysisiä olosuhteita. Tarkastuksissa huomion pitäisi kohdistua lapsen hoitoon ja huolenpitoon sekä lapsen kohteluun ja lapsen asemaan suhteessa perhehoitopaikan muihin jäseniin. Lisäksi huomio tulee kiinnittää perhehoitopaikan fyysisiin olosuhteisiin ja kasvuympäristöön. (Araneva 2018, 354–355; HE 256/2014, 27.)

2.4 Tutkielmassa tarkasteltavat oikeudet perhehoidon kontekstissa

Tarkastelen tutkielmassani sitä, miten kotirauha sekä perhe-elämän ja yksityisyyden suoja toteutuu perhehoidossa perhehoitajien näkökulmasta. Araneva (2018, VI) toteaa, että julkista hallintotehtävää toteuttaessa nämä oikeudet odotettavasti kaventuvat. Tarkoituksena on tarkastella sitä, miten nämä oikeudet ja niiden kaventuminen konkretisoituvat perhehoitajana toimiessa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artiklan tarkoitus on turvata yksityis- ja perhe-elämän kunnioitus. Sillä on pyritty suojaamaan ihmisten yksityisyyttä, perhe-elämää sekä kotia julkisen vallan liian pitkälle meneviltä interventioilta esimerkiksi lastensuojelun tapauksissa. Valtio voi kuitenkin rajoittaa 8 artiklan oikeuksia kolmessa tapauksessa. 8 artiklan oikeuksia voidaan rajoittaa, jos siitä on säädetty lailla, jos se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa, tai jos jokin 8 artiklan 2 kappaleessa esitetty hyväksyty syy sitä vaatii, kuten esimerkiksi muiden henkilöiden oikeuksien tai vapauksien suojelemiseksi. Esimerkiksi huostaanotto voi olla välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa ja julkisen vallan puuttuminen perhe-elämään tarpeellista, jos *"1) siihen on pakottava yhteiskunnallinen tarve ja 2) hyväksyttävä tarkoitus, mikäli 3) päätös on perusteltu relevantein ja riittävin syin, 4) eivätkä seuraukset ole suhteettomia päämäärään nähden"*. (Mikkola 2017, 61–62.)

Suomen perustuslain (731/1999) 10§ turvaa jokaisen yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan. Araneva (2018) avaa tätä pykälää seuraavasti. Jokaisella yksilöllä on oikeus elää elämäänsä ilman, että viranomainen tai muu ulkopuolinen taho mielivaltaisesti tai aiheettomasti puuttuu hänen yksityiselämäänsä. Aranevan mukaan perhe-elämän suoja kuuluu yksityiselämän suojan piiriin, vaikkei sitä säännöksessä nimenomaisesti mainita. (Araneva 2018, 26–27.)

Perhehoitolain 15§ määrää, että perhehoitajan on saatava tarvittavaa tukea tehtävässä toimiessaan. Tukea varten on määrättävä vastuutyöntekijä jokaista hoidettavaa varten. Käytännössä vastuutyöntekijä voi olla esimerkiksi lapsen oma sosiaalityöntekijä. Perhehoitajalle annettava tuki voi olla tiedollista, emotionaalista tai taloudellista sekä käytännön ja arjen apua (THL 3.1.2023) ja perhehoitajalle on järjestettävä riittävä mahdollisuus saada tukea ja tavata vastuutyöntekijää. Perhehoitolain mukaista tukea on taloudellinen tuki, perhehoitajan vastuutyöntekijä ja tämän kanssa tehtävä yhteistyö, perhehoitajan vapaa, työnohjaus, täydennyskoulutus, sekä hyvinvointi- ja terveystarkastukset (Perhehoitoliitto 2023a).

Tiedollinen tuki on perhehoitajalle annettavaa valmennusta ja täydennyskoulutusta. Emotionaalinen tuki on sijoittavan tahon järjestämää työnohjausta, joka tulee olla kirjattuna toimeksiantosopimukseen. Vertaistuki ei ole lailla säädettyä perhehoitajan oikeuksiin kuuluvaa tukea, mutta perhehoitaja voi tavata vertaisia itsenäisesti

esimerkiksi yhdistystoiminnan kautta. Vertaistoimintaan osallistuessaan perhehoitajan tulee kuitenkin muistaa, että häntä sitoo salassapitovelvollisuus, eikä toisille perhehoitajille saa paljastaa salassa pidettäviä tietoja (Perhehoitoliitto 2023b).

Perhehoitolain 13§:n mukaan perhehoitajalla on oikeus vapaaseen, ja vapaan pituus on kaksi vuorokautta jokaista sellaista kalenterikuukautta kohden, jona hän on toiminut perhehoitajana vähintään 14 vuorokautta. Perhehoitajan oikeus vapaaseen on eri asia kuin oikeus lomaan: koska perhehoitaja ei ole työsuhteessa vaan toimeksiantosuhteessa, ei perhehoitajalla ole oikeutta työsuhteessa kertyvään lomaoikeuteen (Perhehoitoliitto 2020). Perhehoitaja hoitaa kotiin sijoitettuja lapsia ympärivuorokautisesti seitsemänä päivänä viikossa, ja jotta hoitaja voi pitää lakisääteiset vapaansa, on perhehoitajan tai sijoittavan tahon järjestettävä perhehoitajalle lomittaja. Kriteerit sille, kuka voi perhehoitajaa lomittaa, asettaa lapsen sijoittanut hyvinvointialue, ja yleensä sijaishoitajan tulee olla käynyt riittävä valmennus toimiakseen lomittajana. (Perhehoitoliitto 2020; PHL 14§.)

Perhehoitajalla on oikeus saada hoidosta hoitopalkkio. Palkkion tulee vastata tehtävän vaativuutta ja toiminnan luonnetta. Hoitopalkkiota maksetaan jokaista sijoitettua lasta kohden, ei perhehoitajan omista lapsista. (PHL 16§.) Vuonna 2023 perhehoitajille yhdestä sijoitetusta lapsesta maksettava vähimmäispalkkio oli 879,44 euroa kuukaudessa (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2022). Tämän tutkielman aineiston keruun aikana vuonna 2021 vähimmäispalkkion määrä oli 826,90 euroa (STM 2020) ja vuonna 2022 määrä oli 847,24 euroa (STM 2021).

Hoitopalkkion lisäksi sijoittava taho korvaa myös muita perhehoidosta aiheutuvia kustannuksia, kuten hoidettavan harrastuksista, ravinnosta ja asumisesta sekä lomavietosta aiheutuvia kustannuksia kulukorvauksen muodossa. Mikäli hoidettavalla on esimerkiksi erityisiä terveydenhuollollisia tarpeita, maksetaan näistä erityisistä kustannuksista myös erillistä korvausta. (PHL 17§.) Lisäksi perhehoitajalle maksetaan käynnistämiskorvaus hoidon käynnistämisestä aiheutuvista tarpeellisista kustannuksista (PHL 18§). Hoidon käynnistämisestä aiheutuvat kustannukset voivat syntyä esimerkiksi kodin korjaus- ja muutostöistä, sekä tarpeellisten kalusteiden ja leikki- ja harrastusvälineiden hankkimisesta.

3 PERHEHOIDON TUTKIMUS

Lastensuojelun perhehoidosta löytyy niukasti kotimaista tutkimustietoa, vaikka perhehoito on lastensuojelun sijaishuollon ensisijainen hoitomuoto Suomessa. Opinnäytetyötasolla lastensuojelun perhehoitoa ja siihen liittyviä teemoja niin perhehoitajien, sijoitettujen lasten kuin sijaissisarustenkin näkökulmasta on viime vuosina tutkittu kasvavissa määrin. Lisäksi tutkimustietoa löytyy myös vanhusten ja vammaisten perhehoidosta.

Auli Pohjolainen (2019) tarkastelee väitöskirjassaan julkista lastensuojelun avohuollon perhetyötä yksityiskodeissa. Väitöskirjassa tarkastellaan kotia yksityisyyden tilana ja siellä toteutettua julkista lastensuojelua. Väitöskirjan tulokulma kotiin julkisena tilana on perhetyö, joka on erilainen palvelu kuin sijaishuolto. Lastensuojelun avohuollon perhetyö on lastensuojelulain (417/2007) mukainen lastensuojelun avohuollon tukitoimi, jota tehdään osana lastensuojelun avohuollon asiakasprosessia. Tuen piirissä olevat perheet ovat yleensä jonkinlaisessa kriisitilanteessa ja erityisen tuen ja ohjauksen tarpeessa, ja tehostetulla perhetyöllä voidaan ehkäistä esimerkiksi huostaanoton tarvetta. (THL 30.5.2023.) Tukitoimen tavoitteena on tukea perheen arjen voimavaroja sekä vahvistaa perheen vuorovaikutusta ja vanhemmuutta toiminnallisilla ja osallistavilla menetelmillä (Pohjolainen 2019, 27).

Pohjolainen (2019) tarkasteli väitöskirjassaan perhetyön asiakkaiden antamia merkityksiä yksityiselle kodille julkisen palvelun toteuttamisen tilana. Vanhempien työskentelyn aikana kokemia tunteita oli esimerkiksi ristiriitaisuus, kun perhetyöntekijä tuli työskentelemään perheen kodissa. Ristiriitaisuutta aiheutti toisaalta pelon tunne, mutta myös tunne turvasta. Turvan tunnetta toi esimerkiksi se, että perhetyön tapaamisten ajankohdista sovittiin etukäteen, ja niitä pystyi tarpeen tullen siirtämään. Perhetyön alkaminen koettiin myös jännittävänä, sillä siihen liittyi lastensuojelun kontrollin ja tarkkailun alaisena oleminen, ja kodin siisteydestä ja lasten pukeutumisesta ja käytöksestä huolehdittiin ennen työntekijän tuleamista kotiin. Ristiriitaisuutta koettiin myös siitä, että toisaalta perhetyön päättymisen oli helpottavaa, mutta siitä saattoi seurata myös tyhjyyden tunne, sillä perhetyöntekijästä

oli tullut perheen jäsenille tärkeä. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös kodin fyysisiä rajoja, ja haastatteluaineistosta tulkittiin, että kodissa kaikki tilat olivat perhetyöntekijöille avoimia, mutta niihin liittyi kulttuurisia, äänen sanomattomia rajoja, kuten makuuhuoneen yksityisyys. (Pohjoilainen 2019, 89–92.)

Emilia Leinonen (2020) tarkastelee väitöskirjassaan yksityisten ja julkisten tilojen välisiä rajoja perhehoitajien näkökulmasta ikääntyneiden pitkäaikaisessa perhehoidossa Suomessa. Tarkasteltavat julkisen ja yksityisen rajat olivat luonteeltaan fyysisiä, ajallisia ja psykologisia, ja tarkasteltavat rajat jakautuivat kodin sisälle sekä kodin ja ulkopuolisen maailman välille. Tutkimuksessa tarkastellaan esimerkiksi sitä, miten perhehoitajat voivat vaikuttaa omaan yksityisyyteensä puolijulkisessa kodissa. Tutkimuksessa perhehoidon asema kuntien palveluissa nähdään semiformalina. Formaali hoiva perustuu työsuhteeseen, johon pätee työlainsäädäntö, ja informaalia hoivaa on esimerkiksi ilman omaishoidontukea tehty omaishoito ja vapaaehtoistyö, jota ei säätele julkinen valta. Semiformaali hoiva asettuu näiden kahden väliin: semiformalissa hoivassa hoivatyö ei ole työsuhteista, mutta sitä säädellään valtion lainsäädännöllä. (Leinonen 2020, 32.) Perhehoidon semiformaali luonne vaikutti tutkimuksen perhehoitajien mukaan siihen, että tiedotus oli puutteellista, palkkionmaksussa oli epävarmuutta ja perhehoitajat kokivat epäluottamusta toimeksiantajakuntiin. Toisaalta asema antoi mahdollisuuden antaa kiireetöntä ja laadukasta hoivaa. Hoivan antaminen kotona ilman virallista työsuhdetta ja sen antamaa juridista turvaa koettiin kuitenkin haasteelliseksi. Kehittämispotentiaalia nähtiin perhehoitajien yhdenvertaisuuden, tukipalveluiden ja vapaa-ajan viettomahdollisuuksien suhteen.

Jaana Pynnönen (2016) tarkastelee ammatillisessa lisensointityössään PRIDE-ennakkovalmennuksen antamia valmiuksia perhehoitajuuteen ja sijais- tai adoptiovanhemmuuteen. Tutkimuksen tavoitteena on ollut etsiä yhdistäviä tekijöitä sijaisvanhemman valmiuksien arvioinnin onnistumisen ja arvioinnin yhteneväisyyden toteutumisen välillä. Tutkimuksen tulosten mukaan näiden välillä vaikuttavia tekijöitä ovat ennakkovalmennukseen osallistuneen oma aktiivisuus valmennukseen osallistumisessa, molempien puolisoitten sitoutuminen valmennukseen, tiedon saaminen sijaisvanhemmuudessa tarvittavista valmiuksista ja kouluttajan arvostava ja rohkaiseva asenne valmennettavaa kohtaan. Tutkimuksen tulosten valossa PRIDE-valmennuksen sisältö ja kokonaisuus koettiin hyvänä, osallistuneet saivat tarvitsemaansa tietoa sijaisvanhempana toimimisesta ja valmennus näyttäytyi tärkeä osa sijaisvanhemmaksi valmistautumista. Valmiuksia arvioitiin oleellisten ja tärkeiden asioiden kannalta. Tutkimuksessa tarkasteltiin valmiuksien arvioinnin lisäksi koulutukseen osallistuneiden antamia syitä hakeutua koulutukseen, joista tärkein oli auttamisen halu.

Laura Säisänen (2020) tarkastelee maisterintutkielmassaan toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvontaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkielma on kvantitatiivinen tutkimus, jossa aineistona on käytetty 48 :ää Kysy ja kuuntele -hankkeessa työskentelevällä sosiaalityöntekijällä teetettyä kyselyä. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui sosiaalityön käytännöistä toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvonnassa , siitä, miten lapsen etu toteutuu näyttäytyy valvonnassa sekä sijaisperheiden tuen ja kontrollin suhteen määrytyksestä lapsi- ja perhekohtaisen valvonnan kontekstissa. Kyselyn tulosten mukaan sosiaalityöntekijät ovat sitä mieltä, että perhehoitajan yksityisasiat kuuluvat sijoitetun lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, ja yksityisiä asioita on vaivatonta tiedustella perhehoitajilta. Perhehoidon puutteiden huomaaminen ja interventioiden tekeminen oli sosiaalityöntekijöille haasteellista.

Kansainvälisessä tutkimuksessa perhehoitoa on tutkittu paljon kotimaiseen tutkimukseen verrattuna. Kansainvälisessä tutkimuksessa on perehdytty esimerkiksi perhehoitajien valmennukseen, perhehoitajien työssäjaksamiseen sekä perhehoitajien motivaatioon jatkaa perhehoitajana. Melanie Randle, Dominik Ernst, Friedrich Leisch ja Sara Dolnicar (2016) tarkastelevat tutkimuksessaan sitä, mikä saa perhehoitajat lopettamaan perhehoitamisen ja miten perhehoitajat voitaisiin saada jatkamaan tehtävässään. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota siihen, että perhehoitajien kuormittuminen tehtävässään johtaa usein perhehoitajana toimimisen päättymiseen. Kvantitatiivisen tutkimuksen yksi tutkimuskysymys kohdistuu perhehoitajien saamaan koulutukseen, heidän saamaansa tukeen ja perhehoitajien näkemyksiin sijaishuoltojärjestelmästä. Yhdessä kyselylomakkeen kysymyksistä kysyttiin perhehoitajien ymmärrystä omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan asteikolla yhdestä viiteen. Monen kyselyyn vastanneen perhehoitajan mielestä heitä olisi pitänyt tiedottaa paremmin perhehoitajien oikeuksista ja velvollisuuksista. Lisäksi tutkimuksessa nousi esiin, että ennakkovalmennus ei valmistanut perhehoitajia haastaviin tilanteisiin, kuten esimerkiksi siihen, että heihin kohdistuisi syytöksiä hyväksikäytöstä.

Gillian Schofield, Mary Beek, Emma Ward ja Laura Biggard (2013) tutkivat perhehoitajien perhe-elämän ja työn välisiä rajapintoja. Tutkimuksessa pureudutaan siihen, että perhehoitajien perhe-elämä on heidän työtään ja työ on perhe-elämää, jolloin työn ja vapaa-ajan tai vanhemmuuden ja ammatillisuuden välinen raja on usein häilyvä. Osa tutkimukseen osallistuneista perhehoitajista näki itsensä ensisijaisesti vanhempana. Osa puolestaan näki itsensä ensisijaisesti hoivan antajana. Joidenkin perhehoitajien kohdalla nämä roolit sekoittuivat toisiinsa tai täydensivät toisiaan. Vanhemmuuden ja ammatillisuuden välisessä tasapainoittelussa saattaa joutua pohtimaan myös yksityisen ja julkisen välisiä rajapintoja.

Lyn Murray, Michael Tarren-Sweeney ja Karyn France (2011) tarkastelevat uusiseelantilaistutkimuksessaan perhehoitajien käsityksiä saadusta tuesta ja valmennuksesta suhteutettuna hoivaan ja vastuuseen. Tutkimuksessa keskityttiin perhehoitajien saamaan tukeen ja valmennukseen. Tuen ja valmennuksen merkitys perhehoitajille on tutkimuksen perusteella ilmeisen suuri ja osa perhehoitajista olisi halukkaita saamaan lisää valmennusta perhehoitajuuteen. Osa perhehoitajien vastauksista liittyi perhe-elämään, yksityisyyteen tai kotirauhaan sekä rakenteellisiin ja oikeudellisiin asioihin perhehoidon ympärillä.

Leffler & Ahnin (2022) tutkimuksessa tutkitaan lastensuojelun perhehoitoa. 1013 haastattelusta 38 on perhehoitajia ja tutkimus keskittyy pitkälti perhehoitajiin. Haastattelukysymykset keskittyivät lasten turvallisuuteen, pysyvyyteen ja hyvinvointiin, ja perhehoitajia pyydettiin kertomaan taustasyitä sijoitukselle ja mikäli sijoituksen aikana oli tapahtunut välikohtauksia, syytöksiä tai muita huolenaiheita turvallisuuteen liittyen. Lisäksi perhehoitajia pyydettiin arvioimaan sosiaalityöntekijöiden ja lastensuojelun toimintaa sijoituksen aikana ja viranomaisen tarjoamaa tukea niin lapsen tarpeisiin ja perhesuhteisiin nähden, kuin perhehoidon tavoitteisiin nähden. Suuri osa tutkimuksen perhehoitajista kertoi olevansa tyytyväisiä saamaansa ennakkovalmennukseen ja sen tuomiin valmiuksiin perhehoitajuuteen, mutta kaipasi enemmän psykologiaan keskittyvää tietoa. Lisäksi tutkimuksessa nousi esiin perhehoitajien tarve vertaisuudelle.

Brittitutkimuksessa (Brannen, Statham, Mooney & Brockmann 2007) tarkastellaan heikommassa asemassa olevien lasten hoitajien, kuten perhehoitajien, motivaatiota ryhtyä hoitamaan lapsia, miksi ja milloin he ovat ryhtyneet tehtäväänsä, ja merkityksiä, joita työ lasten kanssa luo hoitajien henkilökohtaisiin elämiin. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten tutkittavat ymmärtävänsä työnsä ja sen ehdot, ja miten he tasapainottelevat työn ja perhe-elämän välillä, sekä millä ehdoilla tutkittavat jatkaisivat hoivatyössä. Tutkimuksen yksi tärkeimmistä havainnoista on se, että intensiivistä hoivaa lapsille antavien ihmisten, kuten perhehoitajien, julkisen ja yksityisen elämän alueet menevät merkittävällä tavalla päällekkäin ja kotona tehty hoivatyö ei tunne tavallisen päivätyön rajoja. Perhehoitajat kokivat vaikeaksi kohdella sijoitettuja ja kotona asuvia omia lapsia yhdenvertaisesti. Vaikeaksi koettiin myös oma juridinen asema esimerkiksi kurinpidon ja kiintymyksen osoitusten suhteen. Tutkimustulokset kertovat, että hoivatyöntekijöiden lapsuuden kokemukset, niin hyvät kuin huonot, voivat toimia resurssina hoivatyössä.

4 TEOREETTINEN JA KÄSITTEELLINEN KEHIKKO

4.1 Oikeuden ulkoinen näkökulma

Tutkielmani teoreettinen viitekehys on oikeuden ulkoinen näkökulma, joka yhdistetään käsitteelliseen keskusteluun julkisesta kodista. *Julkisen kodin* käsite on tärkeä tutkielmassani, sillä keskustelua perhehoitajan oikeuksista perhe-elämään, yksityisyyteen ja kotirauhaan käydään kodin yksityisyyden ja julkisuuden kontekstissa.

Sanna Koulu (2014) kirjoittaa lapsen huolto- ja tapaamissopimuksia koskevassa väitöskirjassaan oikeuden ulkoisesta ja sisäisestä näkökulmasta. Se, miten ihmiset näkevät oikeuden luonteen ympäröivässä yhteiskunnassa, vaikuttaa siihen, miten hahmotamme oikeuden olemassa- ja voimassaolon (Koulu 2014, 40). Tämä on tärkeässä roolissa tutkielmassani. Avaan seuraavaksi lyhyesti molemmat käsitteet, jotta käsitys oikeuden ulkoisesta näkökulmasta avautuu oikein. *Oikeuden normatiivisessa näkökulmassa* on olennaista se, mihin normit ja niiden velvoittavuus perustuvat. Perinteisesti se, mihin normit ja velvoittavuus perustuvat, jakautuu positiivisen oikeuden ja luonnonoikeuden välille. Kummassakin hahmotustavassa oikeuden velvoittavuus nähdään samana, mutta se, mihin normit perustuvat, poikkeavat toisistaan. Positiivisessa oikeudessa normit ja niiden velvoittavuus perustuu säädännäiseen oikeuteen, kuten perustuslakiin tai lastensuojelulakiin. Luonnonoikeudessa velvoittavuus puolestaan perustuu enemmän yleisiin moraalisiin lakeihin. Normit nähdään velvoittavina riippumatta siitä, noudatetaanko niitä. *Oikeusrealistisessa näkökulmassa* korostuu oikeuden toiminta yhteiskunnallisena käytäntönä. Säädännäisen oikeuden sijaan oikeusrealismissa keskipisteenä on oikeuden toiminta yhteiskunnassa. Tällöin puhutaan *law in actioniksi* kutsutusta

toiminnasta. Tälle näkökulmalle on tyypillistä se, että normit ja niiden rakenteet nähdään tosiasiallisena olemassaolona. (Koulu 2014, 40.)

Oikeussosiologi Sabine Frerichs on tarkastellut yhteiskuntatieteiden teorianmuodostusta sekä oikeusrealismin taustalla olevia käsityksiä oikeuden ja yhteiskunnan suhteesta. Frerichs jakaa yhteiskunnallis-oikeudellisen kehityksen kolmeen sukupolveen: historialliseen, realistiseen ja konstruktivistiseen koulukuntaan (Frerichs 2012, 1), joista tutkielmani kannalta olennaista on keskittyä kolmanteen, eli konstruktivistiseen vaiheeseen. Konstruktivistisessa lähestymistavassa oikeutta ei Frerichsin mukaan nähdä olennaisena yhteiskunnan osana, vaan sosiaalisena konstruktiona (Frerichs 2010, 15).

Tämä konstruktivistinen näkökulma mahdollistaa oikeuden ulkoisen ja sisäisen näkökulman tarkastelun. Oikeutta tarkasteltaessa sisäisestä näkökulmasta, on tavanomaista hahmottaa oikeus normatiivisena, velvoittavana sääntöjen järjestelmänä. Oikeuden ulkoisesta näkökulmasta katsottuna oikeus puolestaan näyttäytyy yhteiskunnallisena toimintana, jossa tarkastelussa on velvoittavuuden sijaan se, miten sääntöjä tosiasiallisesti noudatetaan. (Koulu 2014, 41.) Ulkoinen näkökulma sopii näin ollen oikeuden yhteiskunnalliseen tarkasteluun. Koulu (2014) kuvaa Pauline Westermanin (2013, 52) käyttämää vertauskuvaa oikeuden sisäisestä ja ulkoisesta näkökulmasta seuraavasti: Oikeuden talon ulkopuolella ovat yhteiskuntatieteilijät, jotka tarkastelevat talon rakenteita ja erityispiirteitä talon ulkopuolelta ja talon sisäpuolella asuvat oikeustieteilijät, jotka tarkastelevat talon ulkopuolista maailmaa talon sisäpuolelta ikkunasta. Oikeuden ulkoinen näkökulma mahdollistaa esimerkiksi erilaisten valtaulottuvuuksien tarkastelun. (Koulu 2014, 42.) Tämä tulee olemaan myös yksi tutkielmani näkökulmista, sillä oikeuksien toteutuminen linkittyy perhehoidon valvonnan kautta vallankäyttöön.

Koska en ole oikeustieteilijä, voi aihetta olla hankala lähestyä positivistisesta, oikeuden sisäisestä näkökulmasta. Luonnollisempaa on lähestyä oikeutta sen ulkoisesta, yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Samalla tunnistan kuitenkin sen, että oikeus on omalakinen alueensa, jossa on omat sääntönsä. Koulu (2014, 44) on lähestynyt omaa tutkimustaan Niklas Luhmannin ja Gunther Teubnerin kehittämän teorian avulla. Teoria käsittää oikeuden systeeminä ja sen avulla pyritään selittämään, kuinka oikeus on yhtäaikaisesti sekä omalakinen alueensa, että yhteiskunnallinen rakenne ja kuinka ulkopuolelta oikeudelle annetut merkitykset voivat tulla oikeuden osaksi. Tämä näkökulma on tärkeä, kun perhehoitajat pohtivat oikeuksiaan ja niille antamiaan merkityksiä. Tutkielmassani perhehoitajat ovat oikeuden talon ulkopuolisia tarkastelijoita, jotka tulkitsevat oikeutta omasta yhteiskunnallisesta asemastaan.

Oikeuden yhteys muihin yhteiskunnallisiin käytäntöihin voidaan paikantaa kahdella eri tavalla. Ensinnäkin yhteys syntyy sitä kautta, *”että oikeudellisten*

tulkintasuositusten antaminen (ja näin ollen muun muassa lainsäädännön onnistuneisuuden tai muutostarpeiden arviointi) edellyttää jonkinlaisten mittapuiden omaksumista". (Koulu 2014, 47.) Oikeuden tulkinta ei ole koskaan täysin vapaata, vaan se on sidottu yhteiskunnallisiin sovittuihin seikkoihin.

4.2 Julkinen koti

Tutkielmassani oikeuden ulkoinen näkökulma ja sen mahdollistama oikeuden tarkastelu perhehoitajan yhteiskunnallisesta ja juridisesta asemasta käsin yhdistyy käsitteelliseen keskusteluun julkisesta kodista. Julkisen kodin näkökulman on tarkoitus tutkielmassani avata sijaishuoltopaikkojen eroavaisuutta tavallisista perheistä ja perhe-elämästä. Suomessa perheellä on vahva yksityisyyden suoja, jonka turvaa perustuslain kymmenes pykälä: *"Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu."* (11.6.1999/731.) Myös YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa on määrätty seuraavasti: *"Älköön mielivaltaisesti puututtako kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon älköönkään loukattako kenenkään kunniaa ja mainetta. Jokaisella on oikeus lain suojaan sellaista puuttumista tai loukkausta vastaan."* (YK:n yleiskokous 10.12.1948, 12. artikla.)

Perhehoitoa järjestetään yksityisessä perheessä, mutta perhehoito ei ole yksityisesti järjestettyä hoitoa (Enroos, 2016). Vanhusten perhehoitoa Suomessa tutkinut Emilia Leinonen kuvailee perhehoitoa seuraavasti: se on hoidon hybridimuoto, mitä ei toteuteta laitoksessa, muttei myöskään yksityisessä kodissa. Perhehoitaja antaa ympärivuorokautista hoivaa omassa kodissaan. (2020, 1.) Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa perhehoitaja tekee kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen, jonka sisällöstä säädetään perhehoitolaissa (263/2015 § 10). Toimeksiantosopimuksessa oleva perhehoitaja ei ole työsuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään (HE 256/2014). Perhehoitajan solmittua toimeksiantosopimuksen kunnan (vuodesta 2023 alkaen hyvinvointialueen) kanssa, yksityisestä kodista tulee julkinen koti (Enroos 2016, 169). Julkisen vallan päätöksillä kotiin sijoitetaan lapsia ja näin perheen koti ja elämä avautuu yhteiskunnalliselle tehtävälle. Kodista tulee julkisen vallan yhteistyön, asiantuntijuiden sekä valvonnan tehtäväkenttä, ja kodin yksityisyys katoaa. (Heino & Säles 2017, 14.) Julkisessa kodissa toteutetaan julkishallinnollista tehtävää. Rosi Enroos, Tarja Heino, Susanna Helavirta, Riitta Laakso ja Tarja Pösö (2017, 299) ja Harry Ferguson (2011) kuvailevat julkista kotia samanaikaisesti myös kodeissa toimivan lastensuojelun "intiimiksi käytännöksi". Emilia Leinonen (2021, 1185) puolestaan kuvaa, että kodin avautuessa julkiselle tehtävälle, myös kodin yksityisten ja julkisten tilojen fyysiset rajat hämärtyvät.

Koulu (2014) kirjoittaa väitöskirjassaan *julkisesta hoivasta* ja käsite sopii mielestäni täydentämään julkisen kodin käsitettä. Julkinen hoiva on julkisoikeudellisesti järjestettyä hoivaa, joka voidaan käsittää kahdella tapaa. Julkinen hoiva voi olla perheen hoivaa täydentävänä asia, kuten päivähoito, tai sitä korvaavana tai syrjäyttävä hoivan muoto, kuten lastensuojelullisin perustein järjestetty hoiva sijaisperheessä tai perhekodissa. (Koulu 2014, 163–164.) Julkista hoivaa annetaan tällöin julkisessa kodissa.

Kyseenalaistan julkisen kodin käsitteen käytön perhehoidosta puhuessa siinä määrin, että julkisen kodin käsitettä ei löydy lainsäädännöstä, vaan perhehoitolaissa puhutaan yksinomaan yksityisessä kodissa annettavasta hoivasta (esim. 263/2015 § 3). Lisäksi määritelmä niputtaa yhteen kaikki lastensuojelun sijaishuollon kodin ulkopuolista hoitoa antavat tahot: niin perhehoitopaikat kuin laitoksetkin, sillä myös lastensuojelulaitokset tarjoavat sijoitetulle lapselle kodin sekä toteuttavat julkista tehtävää (Enroos 2016). Monia lastensuojelulaitoksia voidaankin kuvailla kodinomaisiksi. Perhehoidossa ei voi myöskään tehdä rajoitustoimenpiteitä kuten laitoshoidossa (417/2007 § 61). Kotikasvatuskeinoja voidaan käyttää, mutta esimerkiksi yhteydenpitoa omaisiin voi rajoittaa ainoastaan toimivaltaisen kunnan viranomaisen päätöksellä tietyin edellytyksin (EOAK/6965/2020), mikä erottaa perhehoidon selkeästi laitoshoidosta. Näin ollen julkinen koti perhehoitajien kodista käytettävänä terminä on jokseenkin ongelmallinen. Ymmärrän kuitenkin perhehoitokotien sijoittuvan jonkinlaisen yksityisen ja julkisen elämän risteyskohtaan: yksityisyys kuuluu sekä perhehoitajille, heidän lapsilleen kuin sijoitetuille lapsille. Julkisen toiminnan läsnäolo tekee elämästä kuitenkin tietyllä tapaa julkista ja käytännössä se näkyy siinä, että koti avautuu vieraille ihmisille, sijoitetuille lapsille ja heidän lähipiireilleen (Enroos 2016). Tarkoituksena tutkielmassa on näin ollen myös selvittää perhehoitajien suhtautumista kyseiseen käsitteeseen.

5 MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella lastensuojelun perhehoitajien suhtautumista yksityisen kodin julkisuuteen. Lisäksi tavoitteena oli tarkastella sitä, millaisia haasteita perhehoitajat ovat kohdanneet yksityisyyden ja perhe-elämän suojan sekä kotirauhan toteutumisen suhteen yhteen sovittaessaan julkista toimintaa ja henkilökohtaista elämää. Viimeisenä halusin selvittää, miten yksityisyyden suojan, perhe-elämän suojan ja kotirauhan toteutumista voisi edistää perhehoitajien näkökulmasta.

Tutkimuskysymyksiksi näin ollen muotoutuvat:

1. Miten perhehoitajat suhtautuvat kodin julkisuuteen?
2. Millaisia haasteita perhehoitajat ovat kohdanneet julkisen toiminnan ja henkilökohtaisen elämän yhteen sovittamisessa?
3. Millä tavoin yksityisyyden, perhe-elämän suojan ja kotirauhan toteutumista voi pyrkiä edistämään julkisessa kodissa?

Toteutin tutkielman aineistonhankinnan puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Analyysimenetelmäksi valikoitui teemoittelu, joka on teoriasidonnaisen sisälönanalyysin muoto.

5.1 Puolistrukturoitu haastattelu

Tässä tutkielmassa tarkastellaan lastensuojelun perhehoitajien näkemyksiä perhehoitajien oikeuksista heidän kokemustensa pohjalta, ja haastattelu aineistonkeruumuotona soveltuu hyvin sellaisiin tutkimuksiin, joissa tarkastellaan kokemuksia (Braun & Clarke 203, 81). Lisäksi puolistrukturoitu haastattelu mahdollistaa erilaisten tulkintojen ja merkitysten tarkastelua (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48). Puolistrukturoitu haastattelu on yleisin aineistonkeruumuoto laadullisessa tutkimuksessa (Braun & Clarke 2013, 78). Tämän tutkielman aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu haastattelu, koska se mahdollistaa tietynlaisen joustavuuden haastattelussa: haastattelijalla on valmis haastattelukysymysrunko, mutta haastattelijan ei tarvitse sitoutua tiukasti noudattamaan kyseistä runkoa sanamuotoineen tai kysymysjärjestyksineen, vaan sillä on mahdollisuus elää haastattelun edetessä, eikä haastattelujen tarvitse olla yhdenmukaisia sen suhteen, missä järjestyksessä kysymykset esitetään ja esitetäänkö kaikille haastateltaville esimerkiksi kaikki samat kysymykset. (Tuomi &

Sarajärvi 2002, 77.) Itse esimerkiksi saatoinkin jättää jonkin yksittäisen kysymyksen kysymättä erikseen, jos siihen oli tullut jo jonkun toisen kysymyksen yhteydessä suora vastaus. Lisäksi haastateltavan on mahdollista tuoda esiin asioita, joita haastattelija ei ole kysymyksissään huomionnut tai odottanut. (Braun & Clarke 2013, 78.)

Lähtiessäni suunnittelemaan haastatteluja halusin, että ne olisivat mahdollisimman keskustelunomaisia ja että haastattelukysymysten tarkoituksena olisi lähinnä toimia keskustelun suuntaviivoina, jolloin myös kysymysten ulkopuolelta olisi mahdollista nousta esiin tutkimustulosten kannalta mielenkiintoista tietoa ja jotta haastateltavalla olisi mahdollisimman luontevaa tuoda kaikki teemoihin liittyvät olennaiset ajatuksensa esille. Tavoitteenani oli saada perhehoitajien ääni kuuluviin siten, kuin he itse halusivat kertoa tarinansa. Alun perin tarkoitukseni oli toteuttaa haastattelut noin neljän hengen fokusryhmähaastatteluina, mutta lopulta päädyin toteuttamaan haastattelut yksilöllisinä puolistrukturoituina teemahaastatteluina, jolloin pystyin järjestämään ne nopeammalla aikataululla, jokainen osallistuja sai äänensä kuuluviin ja haastattelujen kestot pysyivät kohtuullisina.

Alustavan haastattelurunkoni kysymykset oli jaoteltu neljään teemaan: taustakysymyksiin, ennakkovalmennusta koskeviin kysymyksiin, kodin julkisuutta koskeviin kysymyksiin sekä saatua tukea ja neuvontaa koskeviin kysymyksiin. Tein testihaastattelun ystäväni kanssa ja totesin rungon toimivaksi kokonaisuudeksi ajankäytön ja kysymysten puolesta. Laadullisen tutkimuksen käsikirjoissa suositellaan lähettämään haastattelukysymykset haastateltaville tutustuttavaksi etukäteen, jotta tutkitavasta aiheesta saataisiin mahdollisimman paljon tietoa (esim. Braun & Clarke 2013, 101–102; Tuomi & Sarajärvi 2002, 75). Itselfäni jäi tämä vaihe epähuomiossa tekemättä, mikä saattaa näkyä aineistossa ja tutkimustuloksissa, sillä haastateltavilla ei ollut mahdollisuutta valmistautua haastatteluun etukäteen kysymysten pohjalta ja osa haastateltavista totesikin haastatteluissa, ettei ollut valmistautunut haastatteluun. Toisaalta tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset oli tuotu selkeästi esiin ennen haastattelujen toteuttamista, joten haastateltavien oli jossain määrin mahdollista valmistautua haastatteluihin.

5.2 Aineiston hankinta

Tutkielman aineisto kerättiin haastattelemalla kahdeksaa lastensuojelun perhehoitajaa, joiden perheisiin oli sijoitettu yhden kaupungin ja yhden kunnan sijoittamia lastensuojelun asiakkaita. Haastateltavia haettiin erään kaupungin sijaishuollon sijaisperheiden sähköpostilistan kautta. Sähköpostilistalle lähetettiin haastattelukutsu perhehoitajille (liite 1), jossa haastateltavaksi pyydettiin perhehoitajia, joiden perheissä on ainoastaan kyseisen kunnan sijoittamia lapsia, ja joissa perhehoitaja ei ole sijoitetun

lapsen sukulainen tai muu läheinen. Alustavasti haastateltaviksi haluttiin 9–12 perhehoitajaa, jotta aineistoa tulisi tarpeeksi.

Pian haastattelukutsun lähettämisestä sain haastatteluun haluavilta perhehoitajilta yhteydenottoja. Aluksi haastattelut oli tarkoitus toteuttaa 3–4 perhehoitajan fokusryhmähaastatteluina, mutta ajan löytäminen yhteiselle haastattelulle osoittautui niin haastavaksi ja aikaa vieväksi, että päätin toteuttaa haastattelut pääasiassa yksilöhaastatteluina.

Haastateltavaksi hakeutui myös yksi perhehoitaja, jonka perheessä oli myös toisen kunnan sijoittama lapsi, mistä en ollut hakenut haastattelulupaa. Haastattelu oli tiin keretty jo toteuttaa, kun sain tiedon, että perheessä oli myös toisen kunnan sijoittama lapsi. Tiedon saatua hain tutkimusluvan myös tästä toisesta kunnasta, jotta pystyin käyttämään haastattelua tutkielman aineistona, ja se myönnettiin.

Aineisto koostuu seitsemästä haastattelusta, joista kuusi on yksilöhaastatteluita ja yksi parihaastattelu, johon osallistui sijaisperheen molemmat vanhemmat. Muihin haastatteluihin osallistui vain sijaisperheen toinen vanhempi. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina Zoomissa joulukuun 2021 ja helmikuun 2022 välillä. Haastattelut nauhoitettiin omalle sanelimelleni, jossa ei ole internet-yhteyttä. Haastatteluiden kestot vaihtelivat 17 minuutin ja 87 minuutin välillä. Pisin haastattelu oli haastattelu, johon osallistuivat molemmat sijaisperheen vanhemmat.

5.3 Teemoittelu aineiston analyysimenetelmänä

Toteutin aineiston analyysin teemoitteluna. Teemoittelu on yksi sisällönanalyysin muoto. Tutkielmassa sovellettu sisällönanalyysi on teoriasidonnaista. Teoriasidonnainen analyysi ei suoraan pohjautu ja palaudu teoriaan (Eskola 2018, 213), eikä teoria määrää esimerkiksi sitä, miten tutkittava ilmiö määritellään käsitteenä, vaan teoria toimii analyysin ja käsitteenmäärittelyn tukena (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98–101). Aineisto ei myöskään testaa olemassa olevan tiedon merkitystä, vaan se tunnistaa sen vaikutuksen samalla, kun luo uutta tietoa aiheesta. Tutkija siis yhdistelee teoriaa ja aineistoa toisiinsa ja saattaa samalla tuottaa ilmiöstä uutta tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98–101.)

Sisällönanalyysin tarkoituksena on esittää tutkittava ilmiö sanallisesti kootussa ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–107). Sisällönanalyysin etuja on se, että se mahdollistaa puolistrukturoidun teemahaastattelun ja teoriaohjaavan analyysin tavoin tiettyä joustavuutta: se voidaan tehdä joko teorialähtöisesti, aineistolähtöisesti tai teoriasidonnaisesti. Toisaalta sisällönanalyysillä on omat rajoitteensa, etenkin yhdysvaltalaisessa tutkimusperinteessä, missä sisällönanalyysissä ei ole paljon

joustovaraa metodologian suhteen, vaan tietyt metodit ovat ensisijaisia analyysin toteuttamisessa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109–110.) Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysi etenee aineiston ehdoilla ja käsitteet tulevat aikaisemmin olemassa olevasta tiedosta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 116).

Aloitin analyysin aktiivisen työstämisen litteroimalla haastattelut, eli saattamalla äänimuotoon tallennettu aineisto tekstimuotoon (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138). Laadulliselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan aineiston analyysiä oli työstetty tavalla tai toisella jo aineistonkeruun vaiheessa, esimerkiksi havainnoimalla sitä, mitkä asiat toistuivat aineistossa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 136).

Litteroituja haastatteluja tuli tekstimuodossa yhteensä 85 sivua fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5. Koska aineiston analyysi tehtiin sisällönanalyysinä, on litterointivaiheessa karsittu paljon toistuvia sanoja ja ilmauksia, kuten ”niin kuin”, ”sitten”, ”semmoinen” ja ”no”, jotka eivät vaikuta analyysin sisältöön samalla tavoin kuin esimerkiksi diskurssianalyysissä, jossa analyysiin vaikuttaa se, miten asiat ilmaistaan (Tuomi & Sarajärvi 2002, 106).

Aineiston teemoitteluvaiheessa esiin nousi 23 teemaa, joita sen jälkeen yhdisteltiin enemmän ylä- ja alateemoiksi, koska osa alkuperäisistä teemoista oli limittäisiä. Esimerkiksi saman yläteeman alla on perhehoitajien parisuhde, biologisten tai adoptoitujen lasten asema ja kodin julkisuus ja toisen yläteeman alla on PRIDE- tai muu ennakovalmennus, valmennus oikeuksiin, valmennuksen sisältö sekä odotukset ja niiden toteutuminen. Teemat, joista ei tullut paljoa analysoitavaa ja jotka eivät olleet tutkimuskysymysten kannalta oleellisia, rajautuivat pois. Esimerkiksi sijoitettujen lasten määrä teemana ei ollut analyysin kannalta merkittävä. Sen jälkeen teemat yhdisteltiin laajemmiksi teemakokonaisuuksiksi, jolloin tutkimuksessa tarkasteltavia yläteemoja syntyi yhteensä neljä alateemoineen: perhehoitajien ennakovalmiudet ja -odotukset; kodin julkisuus; kodin julkisuutta ja oikeuksien toteutumista koskevat haasteet; ja muutostoiveet. Tulosten pääteemat osoittautuivat samankaltaisiksi haastattelurungon kanssa.

5.4 Tutkimuksen eettisyys

Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa tutkijan on huomioitava useita eettisiä asioita (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19), sekä arvioitava tutkimuksen luotettavuutta. Luotettavuuden ja eettisyyden pohdinta lisää luotettavuutta ja uskottavuutta, sekä tekee tutkimuksesta eettisen tarkastelun kannalta kestävämmän (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6). Eettisten valintojen tekeminen tutkimusprosessissa niin ikään takaa tutkimuksen laadun (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 111–113). Tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen oli jokaisessa tutkimuksen vaiheessa itselleni yksi tärkeimmistä asioista,

ja jouduin jatkuvasti tekemään eettisiä valintoja sen kannalta, kuten esimerkiksi paljastanko perhehoitajien toimeksiantajan tai kulttuurisen taustan. Olen pyrkinyt käsittelemään tutkittavien henkilötietoja mahdollisimman tarkasti tutkimuseettisten periaatteiden sekä tietosuojalainsäädännön mukaisesti. Tutkimus kohdistuu lastensuojelun sijaishuoltoon ja erityisesti perhehoitoon sijaishuollon muotona. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun asiakkuus on salassa pidettävä tieto. Tutkittavat itsessään eivät ole sosiaalihuollon tai lastensuojelun asiakkaita, mutta tutkittavat hoitavat lastensuojelun asiakkaita. Täten tutkimusta tuli rajata siten, että lasten asiakkuus ei paljastuisi myöskään sitä kautta, että sijaisvanhemmat olisivat tunnistettavissa. Täten tutkimukseen osallistuneiden henkilö- tai muita tunnistetietoja ei tule julki tutkimuksessani. Ainoat tutkittavista julki tulevat taustatiedot liittyvät tutkittavien ammatilliseen ja koulustaustaan. Tämä tieto voisi periaatteessa olla yhdistettävissä yksittäiseen henkilöön, mutta mielestäni pelkästään sillä tiedolla ei voi yksilöidä perhehoitajia.

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa tein suunnitelman aineiston hallinnasta, minkä avulla pyrin varmistamaan tutkittavien anonymiteetin toteutumisen. Tutkittavilta ei kysytty tutkimuskysymysten kannalta epäoleellisia taustatietoja. Säilytin keräämäni aineistoa (ääninauhoja ja litteraatteja) omalla tietokoneellani, joka on salasanasuojattu. Litteraateista poistettiin kaikki haastatteluissa esiintyneet nimet. Haastateltaville on tutkimuksessa annettu pseudonyymit, joista ei ole pääteltävissä haastateltavista yksilöiviä tietoja. Ääninauhat poistettiin litteraattien valmistuttua nauhurista sekä tietokoneeltani. Nauhuria säilytin haastattelu- ja litterointivaiheessa suojassa omassa kodissani. Litteraattitullaan tuhoamaan tutkielman valmistuttua. Haastattelun lisäksi yksi haastateltava toi haastattelun jälkeen esiin lisää ajatuksiaan tekstiviestien välityksellä. Litteroin nämä tekstiviestit haastattelun litteraatin yhteyteen, minkä jälkeen poistin kyseiset tekstiviestit puhelimestani, jotta haastateltavaa ei voitaisi tunnistaa, mikäli viestit päätyisivät jonkun ulkopuolisen luettaviksi, sillä puhelinnumero on suora tunniste. Haastateltavan anonymiteetin varmistamiseksi näitä tekstiviestejä ei myöskään suoraan lainata tässä tutkielmassa. Mielestäni olen pystynyt suojaamaan tutkimuksen eri vaiheissa tutkittavien anonymiteettiä hyvin.

Tutkimuksen yleisten periaatteiden ydinohjeiden mukaisesti tutkimusta tehdessä on kunnioitettava tutkimuksen kohteena olevien ihmisarvoa ja heidän itsemääräämisoikeuttaan, kunnioitettava kulttuuriperintöä sekä luonnon monimuotoisuutta, sekä huolehdittava siitä, ettei tutkimuskohteille aiheudu tutkimuksesta haittaa tai riskejä (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019, 7). Tutkimukseen osallistuminen on ollut perhehoitajille vapaaehtoista, ja heillä on ollut mahdollisuus vetäytyä tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa. Haastateltaville on esitelty tutkimus ja sen tavoitteet haastattelukutsussa (liite 1), minkä lukemisen jälkeen he ovat voineet halutessaan ottaa minuun yhteyttä tutkimukseen osallistumiseksi ja kysymysten esittämiseksi. Mielestäni tutkittavien ja yhteyttä ottaneiden itsemääräämisoikeus on toteutunut, sillä

heille on annettu vapaus valita, osallistuvatko he tutkimukseen. Ainakin kolme alun perin yhteyttä ottanut perhehoitaja vetäytyi tutkimuksesta ennen haastatteluvaihetta. Tutkittaville ei ole arvioni mukaan aiheutunut tutkimukseen osallistumisesta haittaa tai riskejä.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Perhehoitajien ennakkovalmiudet ja -odotukset

Ryhtyessäni toteuttamaan tutkimusta halusin selvittää, mitkä syyt ovat johdattaneet perhehoitajat perhehoitajiksi, millainen perhe- ja koulutustausta perhehoitajilla on ja millaista hyötyä omista taustoista on mahdollisesti ollut perhehoitajana toimiessa. Tässä luvussa tarkastelen paitsi sitä, millaisista henkilökohtaisista taustoista perhehoitajat ovat päätyneet perhehoitajiksi, mutta myös sitä, miten PRIDE- tai muu perhehoitajaksi valmentava koulutus on valmistanut perhehoitajia heidän oikeuksiaan sekä yksityisyyttä ja julkisuutta koskeviin realiteetteihin.

Haastateltavista kaikki olivat käyneet joko PRIDE-koulutuksen, jos he olivat ryhtyneet perhehoitajaksi vuoden 2012 jälkeen, tai perhekohtaisen valmennuksen, kriisi-perhevalmennuksen ja/tai Hoitava kiintymys - terapeuttinen vanhemmuus -koulutuksen ennen PRIDE-koulutuksen tuleamista pakolliseksi koulutukseksi perhehoitajiksi haluaville vuonna 2012. Perhehoitajat olivat hyvin erilaisista ammatillisista ja koulutustaustoista: perhehoitajat olivat jakautuneet sosiaali- ja terveys-, kasvatust-, yhteiskunta- ja maatalousaloille sekä kaupallisille ja teknillisille aloille. Erityisesti sosiaali- ja terveysalan, kasvatustalan ja yhteiskunta-alan koulutuksen saaneet perhehoitajat kokivat saamansa ammatillisen tai korkeamman asteen koulutuksen ja ammatillisen kokemuksen antaneen jonkinlaisia työkaluja perhehoitajana toimimiseen ja sijoitettujen lasten kasvattamiseen, esimerkiksi reflektiokykyä omaa työtä kohtaan ja enemmän ymmärrystä sijoitettua lasta kohtaan, kuin ilman sellaista koulutusta (Kjeldsen & Kjeldsen 2010, 9; viitattu Draiby 2001, 140). Toisaalta omaa koulutus- ja ammattitaustaa kuvailtiin myös jonkinlaisena taakkana:

”Mun ikään kuin pitäis koulutuksen myötä tietää, osata, ymmärtää sekä itseä että lasta, ja sitten en oookkaan ymmärtäny enkä oookkaan pystyny kiintymyssuhdetta rakentamaan silloin kun ois toivonu ja muuta, niin sitten musta tuntuu et onki romahtanut korkeemmalta, et onki vedetty matto jalkojen alta sillai että on ollu entistä jotenki epätoivosempi olo, et ei mulla edes koulutustaustakaan anna valmiuksia riittävästi.” (H1)

Edellä perhehoitaja kuvaa, kuinka koulutustausta on aiheuttanut riittämättömyyden tunnetta perhehoitajana, kun kasvatusalan korkeakoulututkinnosta huolimatta sijoitettujen lasten kasvatushaasteet ovat vaatineet vahvaa ulkopuolista tukea. Perhehoitaja myös kertoi kokeneensa epäonnistumista kiintymyssuhteen rakentamisesta lapseen, vaikka hänellä on siihen koulutuksen antamaa teoriapohjaa ja kokemusta. Toinen perhehoitaja kertoi, että vaikka oma yhteiskunta-alan korkeakoulutus ja työ osuvat lähelle perhehoitajuuden teemoja, on silti eri asia elää asioita arjessa kuin tietää asioista tutkimuksen, teorian tai työn kautta.

Kysyin perhehoitajilta, miksi he olivat valinneet ryhtyä perhehoitajiksi. Suurimmaksi tekijäksi nousi auttamisen halu. Yksi perhehoitaja kuvaili, että hän kokee perhehoitajuuden olevan yhteiskunnan kannalta tärkeää ennaltaehkäisevää työtä, minkä vuoksi hän haluaa antaa sijoitetuille lapsille tasapainoisen ja rakastavan ympäristön. Muita esiin nousseita syitä perhehoitajaksi ryhtymiselle oli perhehoitajan omat lapsuuden taustat, halu tehdä työtä kotona, elämäntapa, halu olla suurempi perhe sekä halu olla lasten parissa. Samanlaisia syitä perhehoitajaksi ryhtymiseksi esiintyy niin kotimaisessa kuin kansainvälisessä tutkimuksessa. Pynnösen (2016, 75) mukaan tärkein yksittäinen motivoiva tekijä PRIDE-valmennukseen osallistumiselle on halu auttaa lasta. Diogo ja Branco (2020), jotka ovat tutkineet perhehoitajuutta Portugalissa, toteavat, että merkittäviä tekijöitä perhehoitajaksi ryhtymisen taustalla on auttamisen halu, halu olla lasten parissa, sekä halu tehdä yhteiskunnallisesti merkittävää työtä (Diogo & Branco 2020, 3). Edellä mainittujen lisäksi romanialaisessa tutkimuksessa yhdeksi motivaattoriksi mainitaan halu kasvattaa oman perheen lapsimäärää (Neagoe, Neag & Luchez 2019, 3).

Rahallinen korvaus mainitaan perhehoitajien motivaatiota ja perhehoidon laatua koskevissa kansainvälisissä tutkimuksissa motivoivana tekijänä perhehoitajaksi ryhtymisen taustalla. Tutkimuksista käy ilmi, että raha ensisijaisena motivoivana tekijänä voi olla varoittava tekijä henkilön tarkoitusperistä. Jos perhehoitajaa rekrytoitaessa käy ilmi, että motiivit perhehoitajaksi ryhtymisen taustalla ovat taloudelliset tai perheeseen halutaan sijaislapsi paikkaamaan henkilökohtaista menetystä, kuten oman lapsen kuolemaa, päättyy prosessi siihen (Kjeldsen & Kjeldsen 2010, 57). Pääasiassa raha muodostuu tärkeäksi tekijäksi silloin, kun arvioidaan perhehoitajan työssäjaksamista (Neagoe ym. 2019; Kirton, Beecham & Ogilvie 2007). Monissa tutkimuksissa on tultu siihen johtopäätökseen, että perhehoidosta saatu taloudellinen hyöty ensisijai-

sena tai ainoana motivaattorina on harvinainen (Neagoe ym. 2019, 3). Rahallinen korvaus ei kuitenkaan noussut keräämässäni aineistossa esiin sellaisena tekijänä, jonka vuoksi perhehoitajaksi olisi ryhdytty.

Aineistonkeruun aikana perhehoitajat olivat toimineet tehtävässään eri pituisia aikoja 2,5 vuoden ja 15 vuoden välillä. Näin ollen valmentavasta koulutuksesta oli kaikkien kohdalla kulunut useampi vuosi, mikä puolestaan johti siihen, että suurin osa perhehoitajista ei enää muistanut koulutuksesta perhehoitajan oikeuksia koskevaa sisältöä tai aiheesta käytyä keskustelua.

”Mä oon vaan käynyt sen oman PRIDE:n ja siinä se ja siitä on kuitenkin aikaa yli kymmenen vuotta niin mä en nyt pysty niin tarkasti muistamaan, mutta ehkä tästä vois vetää sen johtopäätöksen et aika heikosti on valmentanu meidän oikeuksiin, koska kyllä varmaan luulis et jotain muistikuvaa ois.” (H1)

Edellä olevassa otteessa perhehoitaja pohtii, että mikäli aihetta olisi käsitelty tarpeeksi, olisi siitä todennäköisesti jäänyt enemmän muistiin. Perhehoitajat kokivat, että perhehoitajan oikeuksia sivuttiin ja niistä keskusteltiin koulutuksessa, mutta moni ilmaisi, että päällimmäisenä koulutuksesta jäi mieleen perhehoitajien velvollisuuksia koskeva sisältö sekä oman historian ja elämän läpikäynti. Myös kansainvälisesti omiin taustoihin syventyminen on iso osa perhehoitajien ennakkovalmennusta (esim. Kjeldsen & Kjeldsen 2010, 57). Osa haastatelluista oli ennakkovalmennuksen jälkeen joutunut hakemaan lisää tietoa oikeuksistaan perhehoitajana itsenäisellä tiedonhaualla tai hakeutumalla lisäkoulutuksiin. Myös kansainvälisessä tutkimuksessa perhehoitajat ovat kertoneet hakeneensa lisää tietoa itsenäisesti koulutuksen jälkeen, joskin suuri osa perhehoitajista on ollut kansainvälisen tutkimuksen valossa tyytyväisiä saamaansa perhehoitajan ennakkovalmennukseen näiden asioiden osalta (Leffler & Ahn 2022, 241). Toisaalta myös toisenlaista ääntä on kuultavissa kansainväliseltä kentältä: esimerkiksi kööpenhaminalaisia sijaisperheitä tarkastelevassa tanskalaistutkimuksessa paljastui, että perhehoitajien sama ennakkovalmennus oli riittämätöntä (Kjeldsen & Kjeldsen 2010, 57; viitattu Ertmann & Luckow 2009). Tämän tutkielman valossa perhehoitajuuteen valmentava koulutus oikeuksien osalta ei ole kaikilla perhehoitajilla vastannut ennakko-odotuksiin, kuten seuraavasta sitaatista ilmenee:

”Kyl me varmaan puolisoni kanssa molemmat odotettiin, että sais jotenki konkreettisempaa ja tarkkaa tietoa, et jotenki tietäs sen valmennuksen jälkeen vielä tarkemmin, että mikä se oma paikka on ja oma asema.” (H6)

Kolme perhehoitajaa kertoi, että he odottivat saavansa koulutuksessa paremman käsityksen siitä, mikä perhehoitajan asema on juridisesti erityisesti omien oikeuksien suhteen. Näiden perhehoitajien haastatteluissa toistui tarina siitä, että tietoa on joutunut jälkikäteen hakemaan itsenäisesti lisää, jotta oma juridinen asema perhehoitajana selkiytyisi: mitä perhehoitaja saa tai ei saa tehdä ja mihin perhehoitaja on oikeutettu

esimerkiksi vapaiden tai tukien suhteen. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa tunnustetaan se, että lastensuojelun perhehoito näyttäytyy lainsäädännön näkökulmasta epäselvänä, eikä perhehoitajilla ole riittävää tuntemusta perhehoitoa määrittävistä laeista. Tämä vaarantaa lastensuojelun perhehoitajan oman oikeusturvan. (Araneva 2018, 6.)

”Semmoset jäi ite selvitetäväksi sen jälkeen, et jos mä oon ite töissä niin saanks mää tätä tai tota, saaks mä jäädä pois ja mitä mä saan. Niin tavallaan sitä semmosta konkreettaa jäi puuttumaan.” (H7)

Useammassa haastattelussa nousi esiin toive siitä, että perhehoitajat saisivat jonkinlaisen kootun ja kattavan tietopaketin perhehoitajien oikeuksista koulutuksen tai perhehoitajuuden alkamisen yhteydessä niin, ettei asioita jäisi itselle jälkikäteen selvitetäväksi. Eräs perhehoitaja kertoi, että esimerkiksi työstä pois jääminen käytännössä perhehoitajuuden alkamisen yhteydessä oli jäänyt itse selvitetäväksi: perhehoitajalta edellytetään usein kotiin jäämistä ensimmäisen perhehoitosijoitusvuoden ajaksi (Perhehoitoliitto 2021), mutta ohjeistusta siihen, miten työnantajan kanssa tulisi toimia niin, että työpaikka säilyisi, ei ollut saatavilla perhehoitajille. Vaatimus kotiin jäämisestä koettiin kohtuuttomaksi, sillä sijoituksen jatkumisesta ei ollut varmuutta, jolloin sijoituksen päättyminen yllättäen olisi jättänyt työstään irtisanoutuneen perhehoitajan vaille toimeentuloa.

Tiedotuksen suhteen toivottiin tiivistä tiedotusta muutosten suhteen esimerkiksi lakien, säännösten ja toimintaohjeiden osalta, jotta työtä voisi tehdä oikein niiden puitteissa. Perhehoitajat toivoivat myös selkeyttä ja yhdenmukaisuutta sosiaalityöntekijöiden toiminnassa oikeuksien toteutumisen sekä vaatimusten suhteen. Osa perhehoitajista esimerkiksi koki, että sosiaalityöntekijät tiedottivat hyvin vähän tukiin liittyvissä asioissa ja siitä, mitä tukia perhehoitajan on mahdollisuus hakea. Yksi perhehoitaja toivoi, että palkkiojärjestelmää kehitettäisiin niin, että kotiin jääminen mahdollistuisi paremmin. Rahan merkitystä perhehoidossa on tutkittu (esim. Kirton ym. 2007), ja siitä on todettu, että perhehoidon palkkion suuruus vaikuttaa perhehoitajien haluun ja motivaatioon tehdä laadukasta perhehoitoa.

”Noi raha-asiat on semmosia mun mielestä, et niistä hirveen huonosti saa tietoo, ja sit niitä jotenki mun mielestä sieltä viranomaisten puolelta jotenkin pidetään semmosena epäolennaisena, vaikka oikeesti ne vaikuttaa ihan tosi paljon siihen, että miten me tätä työtä tehdään. Että jotenkin ne on aina semmosia, että tulee vähän semmonen olo että hävettää niitä kysyä. Ja sitten ku kysyy, niin ne ei oikeesti tiedä niistä. Ja kuitenkin ilman rahaahan sä et pysty elämään, et siinä mun mielestä niinku näkyy myöskin tavallaan se arvostus, että sijaisvanhempien pitäis hyvää hyvyttään tehdä tätä työtä, eikä ollenkaan tajuta, että kyllähän ihmisten elääkki pitää. Mutta mä en tiä onko se myöskin koko sosiaalialan ongelma.” (H7)

Lefflerin ja Ahnin (2022, 241) tutkimuksessa ilmeni samanlaisia kokemuksia siitä, että korvauksia ja perhehoitajan haettavissa olevia sosiaalietuuksia ei tarjota

perhehoitajalle, vaikka ne olisivat niin sanotusti työn jalustaa, vaan perhehoitajan pitäisi anella perusasioita. Jotta lastensuojelun perhehoito olisi laadukasta ja vaikuttavaa, tulisi sosiaalityöntekijän nähdä perhehoitaja ennen kaikkea yhteistyökumppanina. Perhehoidon toimeksiantaja on ensisijassa vastuussa siitä, että perhehoitajilla on riittävät henkiset ja taloudelliset resurssit sekä tuki työn tekemiseen. Myös Uudessa-Seelannissa Murrayn ym. (2011) toimittamassa tutkimuksessa osallistujat painottivat sen merkitystä, että sosiaalityöntekijät sitoutuvat yhteistyöhön. Kyseiseen tutkimukseen osallistuneet toivat esiin rakenteelliset tekijät toimivan yhteistyön esteenä, mikä ilmeni arvostuksen puutteen kokemuksena, yhteydenpidon vaikeutena, perhehoitajien sulkemisena päätöksenteon ulkopuolelle sekä selkeän oikeuksista ja käytännöistä tiedottamisen puutteena (Murray ym. 2011, 157).

6.2 Kodin julkisuus

Haastateltavilta kysyttiin, miten he suhtautuvat kodin julkisuuden käsitteeseen, joka heille oli lyhyesti avattu haastattelukutsussa (liite 1). Vastausten perusteella termin synnyttämät ajatukset jakautuivat hyvin laajasti. Yksi useammassa haastattelussa esiin noussut tema oli kodin julkisuuden aiheuttama ristiriitaisuuden tunne. Termi *"akvaarioperhe"* esiintyi kahden perhehoitajan haastatteluissa. Termillä perhehoitajat havainnollistivat jatkuvaa tarkkailun alla olemista ja kokemusta siitä, ettei perhehoitajana voi olla rennosti oma perhe, sekä tästä syntyvää ristiriitaisuuden tunnetta. Kirjallisuudessa englannin kielinen termi *"goldfish bowl"* on esiintynyt kuvailtaessa esimerkiksi sitä, kun sosiaalityöntekijä työskentelee ja asuu pienellä paikkakunnalla jossa asiakkaisiin on vaikea pitää sosiaalista etäisyyttä, ja asiakkaat tietävät työntekijän työelämän ja -minän lisäksi työntekijän yksityiselämään liittyviä asioita (Day 2018, 175; viitattu Pugh 2006, 1406). Termi sopii myös perhehoidon kontekstiin: viranomaisella on pääsy sellaiseen tietoon perhehoitajasta, joka koskee tämän vapaa-aikaa sekä työaikaa, jotka toisaalta ovat sekoittuneet toisiinsa.

Osa perhehoitajista ilmaisi ymmärtävänsä, että viranomaisen tulee valvoa sijoitettujen lasten elämää, mutta ristiriitaisuutta aiheutti se, ettei kodissa voi elää enää samalla tavalla kuin ennen. Tietoisuus siitä, että viranomaisen yllättävä vierailu on mahdollinen milloin tahansa kuormitti perhehoitajia siinä määrin, että esimerkiksi kodin siisteydestä kannettiin jatkuvaa huolta. Ristiriitaisuutta aiheutti myös tiukka salassapitovelvollisuus.

"Meidän täytyy olla tavallaan auki, avoimia, kaikesta täytyy pystyä puhumaan sosiaalityöntekijöille, kertoa kaikista vaikeuksista avoimesti, mut sit toisaalta meillä on tää tosi tiukka salassapitovelvollisuus kaikesta, mikä on todella raskauttavaa, siis niin epänormaaleja, niin outoja tilanteita luovaa (...). Että jotenki tulee paljon tilanteita missä lapset

itse joutuvat kuuntelemaan semmosta epämäärästä puhetta, missä se lapsen oikeuksien näkökulmasta tai lapsen näkökulmasta katsottuna tuottaa jotain sellasta häpeää tai hävettävää tai piiloteltavaa, jotain outoa mistä ei saa puhua.” (H1)

Edellä on ote yhden perhehoitajan haastattelusta, joka kuvailee kodin julkisuuden aiheuttamaa ristiriitaisuuden tunnetta. Toisaalta perhehoitajien tulee olla täysin avoimia omasta ja perheenjäseniensä elämistä sosiaaliviranomaiselle, ikään kuin avoin kirja (Blythe ym. 2012), mutta tiukka salassapitovelvollisuus sitoo perhehoitajia siten, että rajattu mahdollisuus puhua perheen asioista aiheuttaa tilanteita, jotka ovat lapsen näkökulmasta epänormaaleja ja toisaalta kuormittaa myös perhehoitajaa. Tällaisiksi tilanteiksi perhehoitajat kuvailivat sitä, jos perhehoitajan naapuri kysyy perhehoitajalta sijoitettua lasta koskevia asioita sijoitetun lapsen läsnä ollessa, kuten kysymyksiä perhehoitajan ja lapsen sukulaisuussuhteesta, eikä perhehoitaja voi kysymykseen vastata salassapidon velvoittamana. Toisessa tilanteessa sijoitetun lapsen harrastuksen ohjaaja oli kysynyt sijoitettua lasta koskevaa tietoa, joka on tärkeää harrastuksen kannalta, eikä perhehoitaja ole voinut luovuttaa tietoa. Asioiden salailu tuo mukaan keskustelun lasten tasa-arvoisesta kohtelusta ja palauttaa keskustelun kodin julkisuudesta lapsen oikeuksiin ja lasten tasa-arvoiseen kohteluun.

”Sit kaikki tämmöset siellä lapsen päässä voi lähtee synnyttämään vaikka miten häiriöistä puhetta itsestä ja omasta elämästä ja oman elämän merkityksellisyydestä.” (H1)

Edellä on ote perhehoitajan haastattelusta, jossa kuvaillaan vahvan salassapidon vaikutusta sijoitettuihin lapsiin. Perhehoitajien pohdinnat kodin julkisuudesta ylettyvät konkreettisesti lapsen oikeuksien toteutumiseen sijaisperheessä: toteutuvatko lapsen oikeudet, jos perheympäristössä käyty keskustelu ja toisarvoinen kohtelu aiheuttavat toiseuden ja erilaisuuden tunnetta sekä häpeää omasta taustasta. Yksi perhehoitaja kuvaili tämän aiheuttavan uuden haasteen sijoitetun lapsen muiden haasteiden rinnalle työstettäväksi.

Toisaalta toisessa haastattelussa kodin julkisuus aiheutti myös päinvastaisen huolen lapsen oikeuksien toteutumisesta: toteutuvatko lapsen oikeudet, jos sosiaalityöntekijä on harvakseltaan yhteydessä sijaisperheeseen ja sijoitettuun lapseen, eikä ääritapauksessa tiedä kokonaiseen vuoteen, mitä sijaisperheessä tapahtuu ja mitä sijoitetulle lapselle kuuluu. Näissä tapauksissa perhehoitajat toivoivat sosiaalityöntekijöiltä aktiivisempaa työskentelyä sijaisperheen suuntaan.

”Mullahan on henkilökohtaisesti semmonen mielipide, et mähän toivoisin et ne sosiaalityöntekijät kävis täällä meillä useamminkin. Että musta se kerta vuodessa on aika vähän. Ja sit heillä on jo aika kiire siinä. Niin mä toivoisin et he kävis useammin (...) Jotenki koen sen tärkeeksi, että käyvät täällä, kun sithän ne lapset on täällä melkein sen 24/7, niin jotenkin haluaisin et he enemmän näkis sitä arkee mitä me täällä ollaan ja eletään, eikä sit vaan tosiaan kerran vuodessa pikasesti tunti puoltoista.” (H4)

”Tuntuu et sosiaalityöntekijät on erittäin passiivisia, et me todellakin eletään niin et se ei juuri meidän arjessa ja elämässä hirveesti näy et tää yks lapsi on sijoitettu (...) Nimenomaan koen toisin päin, ottaen huomioon että eihän he ammattilaiset voi tietää minkälaiset meidän elämä täällä on, jos he on kerran vuodessa yhteydessä, niin mä näen tietyllä tavalla sen lapsen oikeuksien kannalta ongelmana, että meidän perheen yksityisyyteen ei millään tavalla oteta kantaa.” (H6)

Yhdessä haastattelussa korostuivat kulttuuriset erot kantasuomalaisen ja monikulttuurisen perhe-elämän välillä. Monikulttuurisessa perheessä perhehoitaja kertoi näkevänsä kodin paikkana, jonne kaikki saavat tulla, koska hänen kulttuurissaan kylä on se, joka kasvattaa lapset. Kodin julkisuus näkyi perheen kotona ensisijaisesti kulttuurisista lähtökohdista käsin, ei niinkään siksi, että kodissa tehtiin julkista hallinto-
tehtävää.

Kaikki haastateltavat kertoivat, että ovat hyväksyneet kodin julkisuuden osaksi elämäänsä perhehoitajiksi ryhtyessään:

”Koen, että tää tavallaan ei oo enää meidän yksityinen koti, vaan tää on vähän semmoinen viranomaisillekin kuuluva. Mutta sitten toisaalta koen sen myös niin, että jos en sitä hyväksyisi, niin tekisin jotain muuta työkseeni. Että se on osa tätä hommaa.” (H2)

Edellä perhehoitaja kuvaa sitä, miten kodin julkisuus vaikuttaa kokemukseen omasta kodista ja sen yksityisyydestä: kaikki perheen asiat kuuluvat myös viranomaiselle, joten vaikka käytännössä kodin julkisuus ei jatkuvasti näkyisi perheen arjessa, se on aina taustalla vaikuttamassa. Ja vaikka kaikki perhehoitajat ovat aloittaessaan toiminnan hyväksyneet kodin julkisuuden, on se silti asia, joka vähintäänkin mietityttää, koki sen sitten elämään merkittävästi vaikuttavana asiana tai ei. Ilmiönä kodin julkisuus on siten ristiriitainen. Toisaalta perhehoitajan on jatkuvasti huomioitava julkisen vallan mahdollisuus puuttua perheen elämään ja sen taustalla vaikuttaminen voi olla kuormittavaa perhehoitajalle. Toisaalta perhehoitajat odottavat julkiselta valtalta aktiivista yhteistyötä, ja julkisen vallan rooli on hyväksytty.

6.3 Kodin julkisuutta ja oikeuksien toteutumista koskevat haasteet

Halusin selvittää, olivatko perhehoitajat kohdanneet kodin julkisuuteen ja oikeuksien toteutumiseen liittyviä haasteita perhehoitajana toimiessaan ja jos olivat, niin millaisia. Osa perhehoitajista ei ollut kohdannut perhehoitajuuden aikana mainittavia haasteita, eikä perhehoitajuudessa ollut tullut yllätyksiä, mutta viidellä perhehoitajalla haasteita oli tullut matkan varrella enemmänkin vastaan. Perhehoitajien kohtaamat haasteet olivat erilaisia ja eritasoisia: yhtäältä haasteita toi arjen pyörittäminen ja sen sujuvuus, toisessa ääripäässä taas oli väkivallan uhka. Näiden välille asettuivat erilaiset tuen tarpeet. Esimerkiksi salassapitovelvollisuus, perhevapaiden järjestäminen, uhkaukset,

biologisten lasten asema ja riittävän informaation saaminen ovat haasteita, joita perhehoitajat joutuvat arjessaan kohtaamaan

Perhehoitajat kokivat suurta tarvetta vertaisuuteen ja mahdollisuuteen puhua haasteista, joita perhehoitajat kohtasivat perhehoitajuudessa muiden perhehoitajien kanssa. Tähän ei kuitenkaan ole mahdollisuutta, koska salassapitovelvollisuus on niin vahva ja sen velvoittavuus on tullut jopa yllätyksenä perhehoitajille. Vaikuttaakin siltä, että perhehoitajan perhe ja koti ovat julkisia viranomaisiin päin, mutta varsin suljettuja muilta, mikä lisää perhehoitajan kantamaa kuormaa. Perhehoitajavalmen- nus ja perhehoitajana toimiminen saattavat tuntua tunkeilevilta prosesseilta, sillä perhehoitaja on ikään kuin jatkuvan tarkastelun alaisena.

Samalla perhehoitaja voi joutua päätöksenteon ulkopuolelle lapsen asioissa ilman, että perhehoitaja edes välttämättä saa tietää, mitä esimerkiksi lapsen sijoituksen tulevaisuuden suhteen suunnitellaan, mikä on havaittu myös muissa tutkimuksissa (esim. Austenberry ym. 2013). Kaksi tutkielmani perhehoitajaa kertoivat kokeneensa jääneensä lapsen sijoituksen purkuprosessissa ulkopuoliseksi, eikä asiasta tiedotettu perhehoitajille ajantasaisesti. Perhehoitajat kokivat, että mikäli he olisivat voineet olla tiiviimmin mukana prosessissa, olisi myös lapsen ja tämän syntymävanhempien kanssa työskentely ollut helpompaa prosessin aikana. Myös Leffler ja Ahn (2022) toivat tutkimuksessaan esille sen, että perhehoitaja saattaa jäädä pimentoon lasta koskevasta päätöksenteosta ja jopa huostaanoton/sijoituksen taustoista ja syistä. Tämä synnyttää uuden ulottuvuuden perhehoitoon julkisuuden ja sulkeutuneisuuden lisäksi. Perhehoitaja joutuu olemaan intiimejä asioitaan myöten avoin julkiseen hallintoon päin ja toisaalta sulkeutunut perheen ulkopuolisia ihmisiä kohtaan. Sen lisäksi perhehoitajalle ei aina kerrota tärkeää lasta koskevaa tietoa. Perhehoitaja on ikään kuin pienessä kuplassa, mistä he voivat antaa perhettä koskevaa tietoa vain lasten asioista vastaaville sosiaalityöntekijöille, ja johon heille tulee lapsia koskevaa tietoa valikoidusti ulkopuolelta. Muulle maailmalle kupla on suljettu. Perhehoitajat ovatkin kertoneet tällaisissa tilanteissa kokevansa olevan enemmän lastensuojelun asiakkaita kuin lastensuojelun yhteistyökumppaneita (esim. Kjeldsen & Kjeldsen 2010, 59 ; viitattu Draiby 2000, 156 ; ja Ertmann & Luckow 2009, 31).

”Toinen perhehoitaja on aina ulkopuolinen, jolle ei saa periaatteessa mitään paljastaa. Niin se, että ei voi vaan jakaa niitten ihmisten kanssa kenen kans itsellä olis henkilöke- miat semmoset tai elämäntilanteet tai kenen kans kokee luottamuksellisen vuorovaiku- tussuhteen, niin ei voi mitään sanoa mistään. Niin tää on ihan hirvittävän rankka ja iso asia. Että ei saisi kenellekään ulkopuoliselle paljastaa mitään siitä perheen asioista ja kuitenkin se tuen tarve on tosi valtava.” (H1)

Edellä yksi perhehoitaja jakaa tuntojaan vertaistuen puuttumisesta. Perhehoitaja korostaa nimenomaan vertaisuuden tärkeyttä tuen muotona ja tarvetta sille ylitse muiden: esimerkiksi sosiaalityöntekijälle tai muulle työntekijälle puhuminen on eri asia kuin toiselle perhehoitajalle puhuminen, koska vain toinen perhehoitaja voi jakaa

saman kokemuksen esimerkiksi sijoitetun lapsen haasteista erilaisiin diagnooseihin tai kasvatuksellisiin haasteisiin liittyen (Midgley ym. 2021, 167). Salassapidosta syntyvää stressiä lievittävä tekijä on se, että puolison kanssa voi jakaa asioita, mutta sen lisäksi kaivattiin muita vertaisia, joille jakaa arjen asioita ilman salassapidon asettamia rajoitteita. Salassapito on synnyttänyt myös esteitä perheen ulkopuolisten ihmis- ja ystävyys-suhteiden luomiseen, kun perhehoitaja ei ole pystynyt olemaan ulospäin avoin perheen asioista, vaan luodut suhteet ovat jääneet pintapuolisiksi. Tanskasta on myös raportoitu, että jotkut ystävyys- tai sukulaisuussuhteet ovat päättyneet siihen, kun perheeseen on tullut sijoitettu lapsi (Kjeldsen & Kjeldsen 2010, 57; viitattu Rådgivningsenheden 2000, 21).

Australialaistutkimuksessa (Blythe, Jackson, Halcomb & Wilkes 2012) tutkittavat kokivat juuri toisilta perhehoitajilta saadun vertaistuen tärkeäksi. Vertaisuus ja siitä syntyneet ystävyys-suhteet lievensivät irrallisuuden tunnetta yhteiskunnasta. Samassa tutkimuksessa sijaisvanhemmat kokivat irrallisuutta yhteiskunnasta ja kokivat, että ystävyys-suhteiden luominen oli haasteellista juuri oman roolin vuoksi sijaisvanhempana. Tutkimuksessa ei tarkasteltu vertaisuutta suhteessa salassapitoon.

Brittitutkimuksessa (Midgley ym. 2021) puolestaan tutkittiin vertaistuen vaikutuksia perhehoitajien hyvinvointiin vertaistukiryhmäohjelman avulla. Kokeilun tuloksena havaittiin, että ohjelmaan osallistuminen vähensi perhehoitajan stressiä ja uupumusta, ja että arjesta selviytyminen oli helpompaa. Muita positiivisia vaikutuksia olivat henkisen jaksamisen paraneminen ja oman itsereflektion hyödyn havaitseminen. Ohjelma tarjosi perhehoitajille myös uusia työkaluja sijoitettujen lasten kanssa työskentelyyn sekä täydensi aiemmin saatua perhehoitajavalmennusta. Ohjelman vahvuudeksi kuvailtiin sitä, että se oli perhehoitajajohtoista. Sosiaalityöntekijäjohtoinen ohjelma olisi osallistujien mukaan voinut rajoittaa perhehoitajien halua jakaa asioita sosiaalityöntekijän ja muiden perhehoitajien kanssa. (Midgley ym. 2021, 166-167.) Tutkimusten perusteella voidaan todeta, että perhehoitajat jakavat kokemuksen siitä, että muilta perhehoitajilta saatu vertaistuki on tarpeellista ja se olisi parasta tukea muihin tuen muotoihin tai sen tarjoajiin verrattuna.

Toinen stressiä aiheuttanut haaste perhehoitajilla oli vapaiden suunnittelu ja toteutuminen. Useamman perhehoitajan kertomuksissa välittyi turhautuminen siitä, että vapaat eivät toteudu tai niiden järjestäminen on hankalaa ja jää perhehoitajien itsensä vastuulle. Lisäksi osa perhehoitajista koki, että heiltä odotettiin ja toivottiin sitä, että vapaita ei pidettäisi, vaan he toimisivat roolissaan perhehoitajana vuorokauden ympäri koko vuoden ajan ilman vapaita.

”Nyt huomaa, että niitä oikeuksia täytyy varmaan itse vaatia, vaikka ne tavallaan on määritelty, mutta ne ei toteudu, ellei niitä vaadi, minkä sit taas mä koen ettei se ole perhehoitajan tehtävä, vaan meidän tehtävä on hoitaa niitä lapsia ja sosiaalityöntekijöiden tehtävä on varmistaa ne meidän tuet ja nämä mitkä sitten kuuluu.” (H4)

”No määhän nyt nostan edelleen sen lomitusasiakuvion. Se on tosi ikävä asia, et se on yks tärkeimpiä lakisäätöisiä asioita tässä hommassa, ja se on valtavan tärkeä asia, koska se lepo ja vähän pieni hengähdysaika siitä arjesta ois tosi tärkeä. Ja sit sä joudut itse sen hommaamaan ja sekin etenee hitaasti ja vähän mutkitellen. Et se ei oo mun homma hommata itselleni lomittajaa. Se on semmonen minkä koen minkä pitäisi tulla kuin Manulle illallinen sijaisvanhemmille, että se pitäisi heti alusta lähtien mun mielestä keskustella ja jutella et jos ei oo perheellä semmosta paikkaa, mihin lapset voi laittaa, niin sitte heti heille hommattais et hei, tää on nyt sitten teijän lomitusperhe.” (H1)

”Tulee sellanen tunne, että kun niitä [vapaita] järjestellään (...) että etkö nyt pysty hoitamaan [lapsia] koko ajan, 24/7 vuoden verran. Että me on oltu oma-alotteisia, hoitettu sitä asiaa ja välillä on tietyllä tapaa kokenu vähän kiusallisena sen, että täytyy ottaa se asia puheeksi, että sitä ei ehkä hyväksytä niin tämmösenä oikeutena.” (H5)

Edellä esitetyissä sitaateissa perhehoitajat kertovat, kuinka omien lomien, sijoitettujen lasten kotiharjoitteluiden, lomitusperheiden ja muiden asioiden järjestely niin, että kaikkien oikeudet tulevat huomioiduiksi, oli äärimmäisen aikaa vievää ja stressaavaa. Edellä kaksi perhehoitajaa pohtivat, mikä on perhehoitajan tehtäviin kuuluvaa, ja mikä kuuluu sosiaalityöntekijän tehtäviin oikeuksien toteutumisen varmistamisessa. Perhehoitajien kertomuksista välittyi kokemus, että sosiaalitoimella ei ole aikaa informoida perhehoitajia, varmistaa perhehoitajien oikeuksien toteutumista tai auttaa esimerkiksi sopivan lomitusperheen etsimisessä ja sen seurauksena perhehoitajat joutuvat laiminlyömään omia tarpeitaan. Tällainen huomio on tehty myös vanhusten perhehoidon tutkimuksessa (Leinonen 2020, 7). Perhehoitajien toive olisi, että sosiaalityöntekijät olisivat enemmän perhehoitajien tukena näissä asioissa, sillä perhehoitajat kokivat, että heidän päävastuunsa on lasten kasvatuksessa ja huolenpidossa, mistä muiden asioiden hoitamiseen menevä aika on pois. Muussa tapauksessa perhehoitajan oikeudet eivät välttämättä toteudu: yksi perhehoitaja kertoi, ettei ole koko perhehoitajana toimimisen aikana pitänyt kahdenkeskistä vapaata puolisonsa kanssa, ja toinen perhehoitaja kertoi että jopa puoli vuotta on saattanut kulua ilman mahdollisuutta vapaaseen. Lomien toteutuminen on tärkeää perhehoitajien hyvinvoinnin kannalta, jotta heillä on aikaa itselleen, parisuhteelleen ja omalle perheelleen (Leinonen 2020, 1).

Haastateltavat toivat esiin, että PRIDE- tai muussa perhehoitajavalmennuksessa tulisi tuoda selkeämmin esille perhehoitajien oikeudet, erityisesti suhteessa velvollisuuksiin.

”Perhehoitajien oikeudet, ne on ikään kuin semmosta kivijalkaa siellä kaiken pohjalla, joka pitäis olla vesiselvää jokaiselle perhehoitajalle, ja tarvittais paljon enemmän tietoa, valmennusta, ihan koulutusta ja näitten asioiden päivittämistä ja kertaamista.” (H5)

Erityisesti lakien, säädösten tai toimintaohjeiden muuttuessa tarve tietojen päivittämiselle ja kertaamiselle on tärkeää ja perhehoitajat toivoivat tämän suhteen aloit-

teellisuutta ja tukea sijoittavan kunnan taholta, sillä kodin arjen pyörittämisen, sijoitettujen lasten asioiden hoitamisen ja joskus myös päivätyön ohella oikeuksiin perheytymiseen ei perhehoitajilla välttämättä riitä aika.

”Se arki on niin täynnä niitä niin sanottujen tulipalojen sammutteluja.” (H1)

Haastatteluissa suurimpaan rooliin oikeuksien toteutumisen edistämässä nousivat parempi tiedotus, tuki sekä valmennukseen panostaminen. Perhehoitajat peräänkuuluttivat tietoa oikeuksista kootussa ja kaiken kattavassa muodossa jo valmennusvaiheessa, jotta itse ei joutuisi sijaisperheen kiireen keskellä selvittämään epäselväksi jääneitä asioita. PRIDE-valmennuksen perhehoitajien oikeuksia koskeva osuus tulisi perhehoitajien mukaan olla laajempi ja prosessiluonteinen sisältökokonaisuus, jota käytäisiin läpi useammalla valmennuksen tapaamiskerralla. Tukea toivottiin vapaiden ja lomitusperheen järjestämiseen, jotta perhehoitajilla olisi mahdollisuus palautua. Leinonen (2020, 1) ehdottaa, että perhehoitajilla pitäisi olla oikeus entistä useampaan vapaapäivään, vaikka siitä koituisi lisäkustannuksia toimeksiantajalle. Tällä turvattaisiin perhehoitajien jaksaminen tehtävässään.

Haaste, joka koskettaa vahvasti perhehoitajien oikeuksia, on perhehoitajiin kohdistuva uhkailu, kiusanteko tai muulla tavalla aggressiivinen käytös. Sijoitetun lapsen sukulaisten vierailut ja yhteydenpito voi olla stressaavaa ja tuottaa monenlaisia tunteita niin sijoitetulle lapselle kuin perheen muille lapsille ja sijaisvanhemmille (Austenberry ym. 2013). Kolmessa haastattelussa kävi ilmi, että perhehoitajiin oli kohdistunut henkeen ja terveyteen kohdistuvaa uhkailua, kuten tappouhkaus, tai perhehoitajan omassa kodissa tapahtunutta aggressiivista käytöstä sijoitetun lapsen biologisten sukulaisten taholta. Yksi perhehoitaja kuvaili, että perheen elämä oli päätyntä myös sosiaaliseen mediaan kiusantekona. Tällaiset tapahtumat aiheuttivat turvattu- muutta ja johtivat arjen sujuvuuteen vaikuttaviin turvatoimiin, kuten turvakieltoon, eli väestötietojärjestelmän osoite-, asuinpaikka ja kotikuntatietojen luovuttamiskieltoon, tai sijoitetun lapsen yhteydenpidon rajoituspäätökseen. Tällaiset kokemukset saivat niinkään aikaan sen, että pienemmät kodin yksityisyyden ja julkisuuden välisellä rajalla tasapainoilusta aiheutuvat huolenaiheet ja haasteet jäivät vähemmälle huomiolle. Perheestä tulee tällaisten toimenpiteiden jälkeen entistä sulkeutuneempi.

”Kyllä se viis vuotta kun meillä oli se turvakielto, niin se oli aika hankalaa. Ehkä se peittää ne pienemmät asiat alleen.” (H8)

Tällaisissa tapauksissa, kun perhehoitajat kokivat oman, puolisonsa, lastensa, tai sijoitettujen lasten turvallisuuden uhatuksi, yksityisen ja julkisen välille oli jouduttu asettamaan fyysisiä ja psykologisia rajoja (Leinonen 2021, 1188). Fyysisiä rajoja olivat esimerkiksi vahtikoiran hankkiminen ja ulko-ovien lukitseminen myös silloin, kun perhe oli kotona. Psykologinen raja oli viranomaisen määräämä lähestymiskielto ja

yhteydenpidon rajoittamispäätös, jollainen erään perhehoitoperheen tapauksessa oli asetettu. Perhehoidossa ei voi tehdä rajoitustoimenpiteitä ilman tiettyjä edellytyksiä ja toimivaltaisen hyvinvointialueen viranomaisen päätöstä (EOAK/6965/2020). Tällaiset edellytykset olivat tapauksessa täyttyneet, kun yhteydenpitoa oli rajoitettu. Päätöksen taustalla oli se, että sijoitetun lapsen sukulainen oli käyttäytynyt aggressiivisesti sijaisperheen kodissa. Yksi perhehoitoperhe oli tehnyt päätöksen, etteivät biologiset vanhemmat tavanneet sijoitettuja lapsia sijaisperheen kodissa laisinkaan. Päätöksen taustalla oli ajatus suojella sijoitettua lasta, joka ei halunnut tavata sukulaisiaan. Toisaalta lasta ei myöskään saatettaisi eriarvoiseen asemaan, kun muiden sijoitettujen lasten sukulaiset vierailivat sijaisperheessä. Samalla rauhoitettiin sijaisperheen koti kokonaan sijoitettujen lasten läheisten ja sukulaisten vierailuilta.

Myös sijaisperheen kodin sisällä oli jouduttu asettamaan fyysisiä rajoja. Yksi perhehoitaja kuvaili, että kodissa oli jouduttu lukitsemaan esimerkiksi perhehoitajien makuuhuoneen ovi, koska oli epäily, että sijoitetut lapset varastivat sieltä tavaraa. Leinonen (2021, 1192) kirjoittaa vanhusten perhehoitoa koskevassa tutkimuksessaan, että myös kodin sisällä joudutaan asettamaan rajoja julkisen ja yksityisen välille. Tällaisia rajoja on esimerkiksi ovien lukitseminen turvallisuussyistä.

Kodin julkisuus ei rajoitu vain kodin fyysisten rajojen sisälle, vaan ulottuu kaikkiin tiloihin, missä perhe viettää aikaa, kuten harrastuksiin ja lomamatkoille.

”No ei [tuntunut siltä, että vapaa-ajalla pitäisi olla varuillaan tai tarkkaavainen], se oli vain se, että joku toimintatapa sopii meidän omille biologisille lapsille, mutta ei sovi sijoitetuille lapsille. Mulle se oli todella outo tilanne. Että se vaatii toimia erilailla.” (H3)

Edellä yksi perhehoitaja kuvailee, kuinka hän koki oudoksi tilanteeksi sen, että sosiaalityöntekijä oli puuttunut sijoitetun lapsen hoitoon, vaikka perhe oli toiminut kyseisellä tavalla omien lasten kohdalla. Sosiaalityöntekijä oli osallistunut virka-ajan ulkopuolella samaan tapahtumaan sijaisperheen kanssa ja antanut sijaisvanhemmille palautteen, että sijaisvanhemmat eivät voi toimia lapsen hoidon suhteen tavalla, jonka sosiaalityöntekijä oli tapahtumassa havainnut. Kyseinen perhehoitaja ei kokenut, että hän olisi ollut tarkkailun alaisena ollessaan perheen kanssa vapaa-ajan vietossa, mutta kertomus kuvastaa mielestäni hyvin akvaariota, jossa sijaisperhe kuvainnollisesti elää ja laajuutta, mihin kodin julkisuus ulottuu. Se kuvastaa myös konkreettisella tavalla sitä, miten sosiaalityöntekijällä on valtuus puuttua sijaisperheen toimintaan. Piel, Geiger, Julien-Chinn ja Lietz (2017) kuvailevat sijaisperheen asettuvan useiden makrosysteemien keskelle, joissa on omat sääntönsä ja toimintatapansa. Nämä laajemmat kokonaisuudet vaikuttavat sijaisperheeseen mikrosysteeminä, kuten myös sijaisperheen ympärillä oleviin mikrokokonaisuuksiin, kuten puolisoihin, naapureihin, lapsiin tai lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Näillä ympäröivillä mikrotoimijoilla voi olla tukeva tai haitallinen vaikutus siihen, miten sijaisperhe toimii. (Piel ym. 2017, 1036.)

Edellä kuvaillun kaltaiset kokemukset aiheuttivat perhehoitajissa huolta erityisesti perhehoitajien biologisten lasten osalta. Erityisesti kotona tapahtunut aggressiivinen käytös sijoitetun lapsen biologisen sukulaisen taholta aiheutti pohdintaa siitä, miten perhehoitajien biologiset lapset suhtautuivat asiaan ja miten se vaikuttaa heihin, kuten perhehoitaja kuvaa:

”Ja se mikä siinä eniten ehkä häiritsee, niin just nimenomaan ne omat lapset, että kuinka ne kokee ja näkee jos joku räyhää meidän kotona omista asioistaan, että on pettynyt johonkin juttuun. Siinä kohtaa tämmönen kodin avoimuus on vähän kyseenalaista.”(HI)

Yksi perhehoitaja kuvaili tarkastelevansa myös omien biologisten lasten käytöstä kotona yksityisen ja julkisen rajapintojen kautta. Perhehoitaja kertoi, kuinka oma lapsi vältteli sijoitettuja lapsia kotona, eikä esimerkiksi syönyt samaan aikaan muiden lasten kanssa tai tullut kodin yhteisiin tiloihin samaan aikaan. Perhehoitaja kuvaili, ettei oma lapsi hyväksynyt sijoitettuja lapsia eikä ollut heihin minkäänlaisessa kontaktissa, ja lapsi rajasi itse omaa liikkumistaan kotona, jottei tulisi kontaktiin sijoitetujen lasten kanssa.

Perhehoitajaksi ryhtyminen on asia, johon biologiset tai adoptoidut lapset eivät ole voineet vaikuttaa, mutta jolla on suora vaikutus lasten elämään ja perhe-elämän suojaan: perhehoidossa puututaan myös sijaissisaruksen yksityisyyteen. Kansainvälisessä sijaissisaruksia koskevassa tutkimuksessa on havaittu sijaisperhe-elämällä olevan monenlaisia vaikutuksia sijaissisaruksiin, ja sijaissisaruksilla voi olla vaikeuksia sopeutua siihen, että kotiin sijoitetaan sijoitettu lapsi (Younes & Harp 2007, 24). Useassa tutkimuksessa sijaissisarusten sopeutumisongelmien ja käytöksen epätoivotun muutoksen yleiseksi syyksi mainitaan se, että sijaissisarus joutuu jakamaan vanhempien ajan ja huomion (esim. Thompson ym. 2016, 49). Perhehoitaja voi myös kohdistaa omiin lapsiinsa ja sijoitettuihin lapsiin erilaisia odotuksia ja vaatia omilta lapsiltaan enemmän esimerkiksi koulumenestyksen suhteen tai asettaa heille tiukempia sääntöjä kuin sijoitetuille lapsille (Younes & Harp 2007, 24). Sijaissisarus todennäköisesti myös altistuu ja joutuu käsittelemään ikätasolleen sopimattomia teemoja liian aikaisin (Höjer 2004, 47), kuten perheväkivaltaan ja päihdeongelmiin liittyviä asioita. Esimerkiksi tällaiset tilanteet johtavat oireiluun ja ristiriitatilanteisiin kotona, joissa sijaissisarukset voivat päätyä välttelemään ja sulkemaan sijoitettuja lapsia ulkopuolelle. Silloin myös lasten erilaiset oikeudet törmäävät. Perhehoitolain (263/2015) 5§ määrää, että sijaisperheen muiden jäsenten tulee hyväksyä perheeseen sijoitettava lapsi perheen tasavertaiseksi jäseneksi, ja edellä kuvatun kaltaiset ristiriitatilanteet haastavat tämän pykälän. Sijaissisaruus onkin mielestäni tärkeä aihe, jota olisi syytä tutkia enemmän perhehoidon kehittämiseksi ja laadun parantamiseksi.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten perhehoitajat suhtautuvat oman kodin julkisuuteen, millaisia haasteita perhehoitajat ovat kohdanneet julkisen toiminnan ja henkilökohtaisen elämän yhteensovittamisessa, sekä millä tavoin yksityisyyden, perhe-elämän suojan ja kotirauhan toteutumista voi pyrkiä edistämään julkisessa kodissa. Tutkimuksen aineistona oli seitsemän haastattelua, joihin osallistui yhteensä kahdeksan lastensuojelun perhehoitajaa. Pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiin julkisen kodin käsitteen ja oikeuden ulkopuolisen teorian näkökulmasta. Tässä luvussa esitän keskeiset tutkimustulokset sekä niistä tekemäni johtopäätökset.

Tutkimustulosten perusteella perhehoitajat suhtautuminen kodin julkisuuteen vaihteli. Kaksi perhehoitajaa kuvaili perhettään akvaarioperheeksi, joka kuvastaa sijaisperheeseen kohdistuvaa tarkkailua ja perheen ja kodin läpinäkyvyyttä viranomaisille. Yhtäältä osa perhehoitajista ei kokenut julkisen hallintotehtävän toimittamisesta yksityisyyden kannalta vaikutusta elämässään, eikä kodin julkisuus näkynyt perheen elämässä merkittäväällä tavalla. Julkisen vallan rooli oli hyväksytty ja jopa toivottu. Eräs perhehoitaja koki häiritsevänä sen, jos lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei puuttunut perheen yksityisyyteen millään tavalla. Puuttumattomuus näyttäytyi perhehoitajalle siten, että sosiaalityöntekijä tapasi sijoitettua lasta harvoin, noin kerran vuodessa, ja perhehoitaja odotti julkiselta vallalta aktiivisempaa yhteistyötä. Passiivisuus viranomaisen taholta aiheutti huolta lapsen oikeuksien toteutumisesta sijaishuollossa. Toinen perhehoitaja kuvaili kotiaan kyläksi, joka kasvattaa lapset ja johon sijoitettujen lasten sukulaiset ja sosiaalityöntekijät ovat yhtä tervetulleita kuin perheen muukin lähipiiri.

Toisaalta kodin julkisuus koettiin hyvin ristiriitaisena asiana. Ristiriitaisuutta kuvailleet perhehoitajat käsittivät ja hyväksyivät sen, että viranomaisella on oikeus henkilökohtaiseen tietoon perhehoitajasta ja tämän perheestä, ja että perheen tulee olla avoin julkista valtaa kohtaan. Perhehoitaja voi kokea kuormittavana sen, että viranomaisella on valtuus tarvittaessa puuttua perheen elämään, ja että perhe ei voinut

elää samalla tavalla kuin ennen perhehoitajuutta. Lisäksi kuormittavana koettiin se, että kodin siisteydestä kannettiin ylimääräistä huolta viranomaisen yllättävän vierailun varalta. Ristiriitaa aiheutti se, että perhehoitajalta vaadittiin tiukkaa salassapitoa perheen asioihin liittyen käytännössä kaikkiin muihin perheen verkostoihin päin, joka sulkee pois esimerkiksi vertaistuen mahdollisuuden. Perhehoitajat pitivät vertaistukea tärkeänä työssä kannattelevana tekijänä, jos siihen olisi ollut mahdollisuus. Lisäksi salassapito aiheutti epänormaaleja tilanteita sijoitetun lapsen kannalta, joiden seurauksena lapsi saattoi ryhtyä oireilemaan esimerkiksi tuottamalla häiriöistä puhetta itsestä. Yleisesti perhehoitajat totesivat, että vaikka kodin julkisuus ei konkreettisesti näkyisi perheen arjessa, se on kuitenkin jatkuvasti vaikuttamassa taustalla.

Perhehoitajien kohtaamat haasteet julkisen toiminnan ja henkilökohtaisen elämän yhteensovittamisessa jakoutuivat niin ikään laajasti. Kolme perhehoitajaa ei ollut kohdannut mainittavia haasteita perhehoitajana toimiessaan, kun taas viisi perhehoitajaa kuvaili erilaisia ja eritasoisia kohtaamiaan haasteita. Yhtäältä haasteet liittyivät arjen sujuvaan pyörittämiseen, mihin liittyi esimerkiksi vapaiden suunnitteluun ja toteutukseen liittyvät vaikeudet, kun taas toisessa ääripäässä oli vakavan väkivallan uhka. Perhehoitajat olivat joutuneet turvautumaan turvakieltoon ja sijoitettujen lasten sukulaisten tapaamisten rajaamiseen kodin ulkopuolelle heihin kohdistuneiden uhkauksien ja aggressiivisen käytöksen takia. Tällaiset rajojen asettamiset tekivät perheestä sulkeutuneemman. Rajojen asettamista perhehoidossa on tarkasteltu esimerkiksi vanhusten perhehoidossa (Leinonen 2021, 1188). Arjen pyörittämisen ja väkivallan uhkan välille asettuivat erilaiset tuen tarpeet.

Muita haasteita oli edelläkin mainittu salassapitovelvollisuus, biologisten lasten asema sijaisperheessä sekä tiedollisen tuen saaminen. Kaksi perhehoitajaa kertoi kokeneensa jääneensä lapsen asioihin liittyvän päätöksenteon ulkopuolelle, mikä vaikeutti yhteistyötä lapsen syntymävanhempien kanssa. Tällaisessa tilanteessa sijaisvanhempien paikka on ikään kuin kuplassa, jonka sisälle heille voi tulla jokseenkin valikoidusti tietoa sijoitetusta lapsesta, ja josta ulospäin sijaisvanhempi voi antaa sijoitettua lasta ja omiin perhehoitajuutta koskeviin vaikeuksiin liittyviä tietoja vain viranomaiselle. Muulle maailmalle kuplan sisältä ei voi antaa tietoa salassapidon vuoksi, vaan kupla on suljettu. Kuplassa eläminen on voinut luoda esteitä perheen ulkopuolisten ystävyyssuhteiden luomiseen esimerkiksi muihin perhehoitajiin.

Tutkimustuloksissa korostuu vertaistuen ylivoimainen asema ja merkitys tuen muotona, sillä niin perhehoitajien haastattelut kuin kansainvälinen tutkimus (esim. Midgley ym. 2021; Blythe ym. 2012) osoittavat, että perhehoitajalle mahdollisuus peilata omia kokemuksiaan toisen perhehoitajan kanssa on hyvin tärkeää, eikä muut tuen muodot, kuten työnohjaus, onnistu vastaamaan tuen tarpeeseen samalla tavalla kuin vertaistuki pystyisi.

Tutkimustuloksista korostui myös vapaiden suunnittelun ja toteuttamisen vaikeus ja siitä aiheutuva stressi. Perhehoitajat kokivat, että tulipalojen sammuttelun ja arjen tasavertaisen suunnittelun keskellä he joutuivat laiminlyömään omia tarpeitaan ja joutuivat jättämään pitämättä lakisääteisiä vapaitaan. Tämä havainto on linjassa myös vanhusten perhehoidosta tehdyn tutkimuksen kanssa (Leinonen 2020, 7).

Perhehoitajien biologisten lasten asema pohditutti puolia haastatelluista. Perhehoitajat pohtivat, miten omat lapset suhtautuvat siihen, jos sijoitettujen lasten sukulaiset käyttäytyvät vierailuillaan kodissa aggressiivisesti tai uhkailevat vanhempien henkeä ja terveyttä. Höjer (2004, 47) on todennut, että sijaissisarukset saattavat joutua kohtaamaan ikätasolleen sopimattomia asioita liian aikaisin. Yksi perhehoitaja kertoi biologisen lapsensa rajanneen itse omaa liikkumistaan kotona välttäläkseen sijoitettuja lapsia kokonaan. Havainto on linjassa Younesin ja Harpin (2007, 24) tekemän havainnon kanssa siitä, että sijaissisarilla voi olla vaikeuksia sopeutua sijoitettuihin lapsiin. Biologiset tai adoptoidut lapset eivät voi vaikuttaa vanhempien päätökseen ryhtyä perhehoitajaksi, mikä on ongelma lapsen oikeuksien kannalta. Asialla on myös suora vaikutus lasten elämään ja perhe-elämän suojaan.

Perhehoitajat toivat esille ajatuksiaan siitä, miten kodin yksityisyyden, perhe-elämän suojan ja kotirauhan toteutumista perhehoidossa voisi edistää. Kehitysideoita keskittyivät PRIDE-valmennukseen sekä viranomaisen toimintaan. Kaikki perhehoitajat kertoivat, että ennakkovalmennuksen oikeuksia ja velvollisuuksia käsittelevä sisältö ei ollut jäänyt mieleen. Kolme perhehoitajaa kertoi, että sisältö ei ollut vastannut perhehoitajien odotuksiin erityisesti perhehoitajien oikeuksia ja perhehoitajan juridista asemaa koskevan sisällön osalta. Perhehoitajat kertoivat joutuneensa tekemään itsenäisesti tiedonhakuja valmennuksen jälkeen. Perhehoitajat ehdottivat, että perhehoitajille olisi saatavilla koottu ja kattava tietopaketti perhehoitajan oikeuksista joko valmennuksen tai toimeksiannon yhteydessä, jotta asioita ei tarvitsisi selvittää itse siinä vaiheessa, kun perhehoitajan aika menee sijaisperheen arjen pyörittämiseen. Lisäksi perhehoitajat toivoivat aktiivista tiedottamista lainsäädännöllisistä ja ohjeistuksellisista muutoksista. Erityisesti taloudellisiin tukiin ja korvauksiin liittyvistä asioista toivottiin enemmän aktiivisuutta julkisen vallan taholta. Lisäksi palkkiojärjestelmän suhteen esitettiin kehittämistoive, jotta kotiin jääminen mahdollistuisi paremmin.

Viranomaisen aktiivisuus, tiedottaminen ja saatu tuki eri muodoissaan on kytköksissä perhehoitajien tyytyväisyyteen ja sitä kautta myös perhehoidon laatuun ja perhehoidon jatkumiseen perheessä (Leffler & Ahn 2022, 235; Randle ym. 2017, 1184). Näin ollen saadulla tuella on välillisesti suuri yhteiskunnallinen vaikutus: jos perhehoitaja kuormittuu tuen puutteen tai puutteellisuuden vuoksi, vaikuttaa se perhehoidon laatuun ja voi johtaa perhehoidon päättymiseen. Perhehoitajien tyytyväisyys työhönsä on kytköksissä myös perhehoitajien saamaan ennakkovalmennukseen: mitä perusteellisemmat ennakkovalmiudet perhehoitajilla on, sitä todennäköisempää on, että

perhehoitaja on tyytyväinen tehtävässään ja jatkaa siinä pidempään (Randle ym. 2017, 1184).

Tarkastellessaan asemaansa perhehoitajana ja antaessaan merkityksiä lainsäädännölle, tutkittavat tarkastelevat oikeutta omasta yhteiskunnallisesta asemastaan, niin sanotusti oikeuden ulkopuolisesta näkökulmasta (Koulu 2014, 41). Tutkimustulokset osoittavat, että perhehoitajien tulee noudattaa lainsäädäntöä ja toimintaohjeituksia sellaisina, kuin ne on säädetty, ja perhehoitajat tunnistavat tämän tosiasian. Perhehoitajien kertomuksista välittyy tietynlainen kritiikki julkista valtaa ja sen toimintatapoja kohtaan. Julkinen valta, tässä tapauksessa sosiaalityöntekijät, tarkastelevat oikeutta niin ikään oikeuden talon (Westerman 2013, 52) ulkopuolelta, sillä he noudattavat yhtä lailla heille lainsäätäjän asettamia velvoitteita ja toimintaohjeita. Tarkastellessaan omia oikeuksiaan oikeuden talon ulkopuolelta perhehoitajat kertovat, että heidän on ponnistettava arjen pyörittämisen ja hoivatyön lisäksi omien oikeuksiansa toteutumiseksi, mikä ei välttämättä perhehoitajien mielestä kuulu heidän tehtäviinsä, vaan julkisen vallan tulisi varmistaa niiden toteutuminen. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että julkista hallintotehtävää toteuttaessaan henkilön oikeudet, kuten kotirauha, perhe-elämän suoja ja yksityisyyden suoja, odotettavasti kaventuvat (Araneva 2018, VI). Tutkimustulokseni osoittavat tämän toteutumisen todeksi. Lisäksi perhehoitajat kokevat, että heille lainsäädännöllä suodut oikeudet, kuten oikeus tukeen sen eri muodoissa, heikentyvät jos niiden toteuttamiseen ei saa tarpeeksi tukea julkiselta vallalta.

Vaatus perhehoitajan avoimuudesta julkista valtaa kohtaan on täysin uniikkia moneen muuhun työhön verrattuna, pois lukien esimerkiksi tietyt turvallisuusarviointia vaativat virat, kuten valtion virkamiehet, joista voidaan tehdä turvallisuusselvityksiä, tai lasten kanssa työskentelevät henkilöt, joilta tarkistetaan rikosrekisteri. Jos tarkastellaan muita hoiva-alan ammatteja, lähes missään ei vaadita yhtä kokonaisvaltaista avoimuutta ja läpinäkyvyyttä omasta yksityiselämästä toimeksiantajaa tai työnantajaa kohtaan. Perhehoitajan taustoista pitää olla selvyys, kun heikommassa asemassa oleva lapsi sijoitetaan vieraaseen perheeseen, eikä tehtävään voi valita henkilöä, jolla ei ole siihen lain edellyttämiä valmiuksia ja jonka valmiuksia ei ole perusteellisesti arvioitu PRIDE-valmennuksessa. Perhehoitajuudesta tekee uniikin myös se, että vaikka kyseessä ei ole työsuhde, moni perhehoitaja ei ole työsuhteessa kodin ulkopuolella, vaan on ympärivuorokautisesti perhehoitaja. Perhehoitaja ei ole oikeutettu työlainsäädännön suomiin oikeuksiin, kuten lomaan, vaan perhehoitajalla on oikeus pitää kaksi vapaapäivää kuukaudessa. Vapaiden järjestämiseksi perhehoitajan on itse etsittävä lomittaja, minkä perhehoitajat näkevät ongelmallisena.

Olen pyrkinyt tarkastelemaan tutkielmaani ja sen tuloksia omista lähtökohdistani ammatillisessa perhekodissa kasvaneena sijaisisarena huolimatta mahdollisim-

man neutraalisti. Minulla on ollut joitain ennakkokäsityksiä perhehoitajana toimimisesta ja perhehoitajan juridisesta asemasta sekä perhehoitajien oikeuksien toteutumisesta. Ennakkokäsitysteni mukaan perhehoitajat kokevat kuormitusta kodin julkisuudesta, vapaiden järjestämisestä sekä kodin siisteydestä, ja tutkimustulokset ovat vahvistaneet näitä käsityksiä. Tutkimustulokset niin ikään vastasivat odotuksiini, joita asetin tutkimustuloksille. Odotin perhehoitajien kertovan kokemastaan uhkailusta ja häirinnästä sekä julkiselta vallalta saadun tuen puutteellisuudesta, ja nämä odotukset täyttyivät. Odotettavissa oli myös, että perhehoitajien kokemukset kodin julkisuudesta ja oikeuksien toteutumisesta jakautuisivat laajasti. Tuloksissa korostuu tietynlainen kritiikki julkista valtaa kohtaan ja sen perhehoitajat kritisoivat sen roolia joko liian aktiivisena tai passiivisena, vaikka tutkimustulokset osoittivat myös, että julkisen vallan rooli on hyväksytty ja siltä odotetaan aktiivisuutta. En odottanut perhehoitajien kertovan raha-asioihin liittyvistä haasteista. Rahalliseen korvaukseen ja saatavilla oleviin tukiin ja muihin korvauksiin liittyvät löydökset osoittautuivat merkittäviksi tutkimustuloksiksi.

Tutkielman aineisto koostui seitsemästä haastattelusta, joihin osallistui seitsemän perhehoitajaa, joilla oli pääasiassa yksi toimeksiantaja. Yhdellä perhehoitajalla oli kaksi toimeksiantajaa. Suomessa kuntien ja nykyään hyvinvointialueiden lastensuojeluissa on eroja esimerkiksi asiakasmäärissä sosiaalityöntekijää kohden, joten tutkimustulokset kuvastavat ilmiötä korkeintaan alueellisella tasolla, joskin perhehoitajilla voi olla samanlaisia kokemuksia ympäri Suomen. Toisaalta tutkimustulokset ovat yhteneväisiä perhehoidosta tehdyn kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuksen kanssa. Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista toteuttaa tutkimus, jossa vertaillaan perhehoitajien kokemuksia samassa kontekstissa eri hyvinvointialueilla. Lisäksi mielestäni perhehoidon kehittämisen kannalta olisi tärkeää tutkia sijaissisarusten kokemuksia perhehoidosta kotimaassa. On huomioitavaa, että suurella osalla perhehoitajista PRIDE-valmennuksesta oli aikaa useita vuosia ja kaikki perhehoitajat kertoivat muistikuvansa hämärtyneen valmennuksen sisällöstä. Siksi tutkimustuloksiin on niiltä osin suhtauduttava kriittisesti, kuin ne vastaavat PRIDE-valmennusta koskeviin kysymyksiin.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Araneva, M. (2018). *Lastensuojelun perhehoito*. Alma Talent Oy.
- Austerberry, H., Stanley, N., Larkins, C., Ridley, J., Farrelly, N., Manthorpe, J., & Hussein, S. (2013). Foster carers and family contact: Foster carers' views of social work support. *Adoption & fostering*, 37(2), 116-129.
<https://doi.org/10.1177/0308575913490273>
- Blythe, S. L., Jackson, D., Halcomb, E. J., & Wilkes, L. (2012). The Stigma of Being a Long-Term Foster Carer. *Journal of family nursing*, 18(2), 234-260.
<https://doi.org/10.1177/1074840711423913>
- Brannen, J., Statham, J., Mooney, A. & Brockmann, M. (2007). *Coming to Care: The Work and Family Lives of Workers Caring for Vulnerable Children*.
<https://doi.org/10.46692/9781847422439>
- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. SAGE.
- Day, A. (2018). Foster Care Stigma and Ethical Boundary Violations in the Rural Child Welfare Workplace. Teoksessa Riebschleger, J. & Pierce, B.J. (2018). *Rural Child Welfare Practice: Stories from the Field*. Oxford University Press.
- Diogo, E., & Branco, F. (2020). The Foster Family Process to Maintain the Will to Remain in Foster Care – Implications for a Sustainable Programme. *Sustainability*, 12(19), 7942. <https://doi.org/10.3390/su12197942>
- Draiby, P. (2001). *Når familien er et job – samtaler med plejeforældre*. Frederikshavn: Dafolo Forlag.
- Enroos, R. (2016). Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensivaiheet sijaishoitopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. 2016. *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.

- Enroos, R., Heino, T., Helavirta, S., Laakso, R., & Pösö, T. (2017). Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. *Janus*, 25(4), 297-311.
- Ertmann, B. & Luckow, S. (2009). *Evaluering Af Tilsyn Med Plejebørn*. Copenhagen: SL; Familieplejen Fredensborg.
- Eskola, J. (2018). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, R., Aaltola, J., & Herkama, S. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos.). PS-Kustannus.
- Ferguson, H. (2011). *Child Protection Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Frerichs, S. (2010). Oikeus yhteiskuntateoreettisessa ajattelussa: lyhyt historia. Teoksessa Kotkas, T., Lindroos-Hovinheimo, S. (2010). (toim.) *Yhteiskuntateorioiden oikeus*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Frerichs, S. (2012). Studying Law, Economy, and Society: A Short History of Socio-Legal Thinking. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2022891>
- Heino, T. & Säles, E. (2017). *Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon laadun vahvistamista*. Työpaperi 20/2017. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Höjer, I. (2004). What Happens in the Foster Family? A Study of Fostering Relationships in Sweden. *Adoption & Fostering*, 28(1), 38-48.
- Kirton, D., Beecham, J., & Ogilvie, K. (2007). Gaining Satisfaction? An Exploration of Foster-Carers' Attitudes to Payment. *The British journal of social work*, 37(7), 1205-1224. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl061>
- Kjeldsen, C. C., & Kjeldsen, M. B. (2010). When family becomes the job. Fostering practice in Denmark. *Adoption & fostering*, 34(1), 52-64. <https://doi.org/10.1177/030857591003400106>
- Koulu, S. (2014). *Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset: Oikeuden rakenteet ja sopivat perheet*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Leffler, K., & Ahn, H. (2022). Foster Parent Perspectives and Experiences with Public Child Welfare. *Journal of public child welfare*, 16(2), 233-248. <https://doi.org/10.1080/15548732.2021.1874592>
- Lehtosaari, A. (7.3.2019). *Kyllä liika on liikaa – lapsiakin*. Blogikirjoitus. Perhehoitoliitto. Saatavilla: https://www.perhehoitoliitto.fi/uutishuone/blogi/kylla_liika_on_liikaa_-_lapsiakin.5077.blog. Luettu 7.4.2021.
- Leinonen, E. (2020). Time to care? Temporal variations of agency of the Finnish adult foster carers. *Journal of aging studies*, 52, 100830. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2019.100830>
- Leinonen, E. (2021). Caring in space: The boundaries between public and private spaces in Finnish adult foster care homes. *Ageing and Society*, 41(5), 1184-1201. doi:<https://doi.org/10.1017/S0144686X19001831>
- Midgley, N., Sprecher, E. A., Cirasola, A., Redfern, S., Pursch, B., Smith, C., . . . Martin, P. (2021). The reflective fostering programme: Evaluating the

- intervention co-delivered by social work professionals and foster carers. *Journal of children's services*, 16(2), 159-174. <https://doi.org/10.1108/JCS-11-2020-0074>
- Mikkola, M. (2017). Euroopan sosiaaliset ihmisoikeudet ja Suomi. Teoksessa Nykänen, E., Arajärvi, P., Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. (2017). *Sosiaaliset oikeudet: Näkökulmia perustaan ja toteutumiseen*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Murray, L., Tarren-Sweeney, M. & France, K. (2011). Foster carer perceptions of support and training in the context of high burden of care. *Child & Family Social Work*, 16(2), 149-158. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00722.x>
- Neagoe, A., Neag, D. L. M., & Luchez, D. (2019). Reasons to care: Personal motivation as a key factor in the practice of the professional foster carer in Romania. *PloS one*, 14(9), e0222716. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0222716>
- Perhehoitoliitto. (2020). *Usein kysyttyä perhehoidosta*. Saatavilla: https://www.perhehoitoliitto.fi/tukea_ja_ohjausta/usein_kysytyt_kysymykset/. Luettu 24.10.2022.
- Perhehoitoliitto. (5.4.2021). *Perhehoitoliitto esittää perhehoitajille oikeutta kahden vuoden hoitovapaaseen*. Tiedotarkisto. Saatavilla: https://www.perhehoitoliitto.fi/uutishuone/tiedotteet_ja_uutiset/tiedotarkisto/perhehoitoliitto_esittaa_perhehoitajille_oikeutta_kahden_vuoden_hoitovapaaseen.7147.news. Luettu 4.11.2022.
- Perhehoitoliitto. (2023a). *Perhehoidon tuki*. Saatavilla: https://www.perhehoitoliitto.fi/tietoa_perhehoidosta/perhehoidon_tuki. Luettu 18.11.2023.
- Perhehoitoliitto. (2023b). *Vertaisuuteen perustuva tuki*. Saatavilla: https://www.perhehoitoliitto.fi/tukea_ja_ohjausta/vertaistuki. Luettu 18.11.2023.
- Pesäpuu ry. (2021). *Mitä PRIDE-valmennus on?* Saatavilla: <https://pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/valmennus/>. Luettu 29.3.2021.
- Pesäpuu ry. (2023). *Perhehoidon suunnitelmallinen kehittäminen*. Saatavilla: <https://pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/perhehoidon-suunnitelmallinen-kehittäminen>. Luettu 9.12.2023.
- Piel, M. H., Geiger, J. M., Julien - Chinn, F. J., & Lietz, C. A. (2017). An ecological systems approach to understanding social support in foster family resilience. *Child & family social work*, 22(2), 1034-1043. <https://doi.org/10.1111/cfs.12323>
- Piironen, H. & Yli-Rekola, S. (2021). Perhehoitajan ja perhehoidon työntekijän välisen yhteistyön erityisyydestä. Teoksessa: Luotsaten ja luovien – Yhteistyö perhehoidossa. Majakan Valo-säätiö.
- Pohjolainen, A. (2019). *Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pugh R. (2006). Dual Relationships: Personal and Professional Boundaries in Rural Social Work. *British Journal of Social Work* 37, 1405–1423. doi:10.1093/bjsw/bcl088
- Pynnönen, Jaana (2016). *Sijaisvanhemmuudessa tarvittavien valmiuksien arviointi PRIDE-ennakkovalmennuksessa*. Tutkimuksia 3/2016. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

- Randle, M., Ernst, D., Leisch, F. & Dolnicar, S. (2017). What makes foster carers think about quitting? Recommendations for improved retention of foster carers.(Report). *Child & Family Social Work*, 22(3), 1175.
<https://doi.org/10.1111/cfs.12334>
- Rådgivningsenheten. (2000). *Når man skal godkendeplejefamilier*. Sorø: Vestsjællands amt.
- Schofield, G., Beek, M., Ward, E. & Biggart, L. (2013). Professional foster carer and committed parent: Role conflict and role enrichment at the interface between work and family in long-term foster care. *Child & Family Social Work*, 18(1), 46–56. <https://doi.org/10.1111/cfs.1203>
- Säisänen, L. (2020). *Perenhoidon valvonta sijaishuollossa*. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityön maisterintutkielma.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (4.1.2021). Ammatilliset perhekodit. *Lastensuojelun käsikirja*. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/ammattilliset-perhekodit/>. Luettu 8.4.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (3.1.2023). Perhehoitajan asema. *Lastensuojelun käsikirja*. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito/perhehoitajan-asema>. Luettu 18.11.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (30.5.2023). Perhetyö ja tehostettu perhetyö. *Lastensuojelun käsikirja*. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo-ja-tehostettu-perhetyo>. Luettu 10.12.2023.
- Thompson, H., Mcpherson, S. & Marsland, L. (2016). 'Am I damaging my own family?': Relational changes between foster carers and their birth children. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 21(1), 48–65.
doi:10.1177/1359104514554310
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019*. Saatavilla https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf, luettu 10.1.2024.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. *Hyoä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitleminen Suomessa*. Saatavilla https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf, luettu 10.1.2024.
- Westerman, P. (2013). The Impossibility of an Outsider's Perspective. Teoksessa Husa, J. & van Hoecke, M. (2013). *The Objectivity in Law and Legal Reasoning*. Hart Publishers, Oxford, 45–66.
- Younes, M.N. & Harp, M. (2007). Addressing the Impact of Foster Care on Biological Children and their Families. *Child Welfare*, 86(4), 21–40.

Sopimukset, lait ja oikeuskäytäntö

EOAK/6965/2020 Perhehoidon valvonta ja käyttövarojen maksaminen

Hallintolaki (434/2003)

Hallituksen esitys eduskunnalle perhehoitolaiksi HE 256/2014 vp

KHO:2020:49 Sijaishuoltopaikan muuttaminen - Ammatillinen perhekoti - Lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaava henkilö - Valitusoikeus

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005)

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Perhehoitolaki (263/2015)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991)

LIITTEET

LIITE 1 Haastattelukutsu

Hyvä lastensuojelun perhehoitaja!

Pyydän Teitä osallistumaan haastattelututkimukseen, jossa tutkitaan lastensuojelun perhehoitajien oikeuksia. Pyyntö koskee sijaisperheitä, joissa on ainoastaan [kaupungin nimi] sijoittamia lapsia, ja joissa perhehoitaja ei ole sijoitetun lapsen sukulainen tai muu läheinen.

Olen sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija Aino Riissanen. Opiskelen Jyväskylän yliopistossa ja maisterintutkielmassani tutkin lastensuojelun perhehoitajien oikeuksia. Tarkastelun alaiset oikeudet ovat kotirauha, yksityisyyden ja perhe-elämän suoja julkisen hallintotehtävän toteuttamisen kontekstissa. Maisterintutkielmani tavoitteena on selvittää, miten edellä luetellut oikeudet toteutuvat lastensuojelun perhehoidossa perhehoitajien näkökulmasta. Tarkoituksena on tarkastella sitä, miten perhehoitajat suhtautuvat oman kotinsa julkisuuteen ja selvittää, millaisia haasteita perhehoitajat ovat kohdanneet julkisen toiminnan ja henkilökohtaisen elämän yhteensovittamisessa, sekä millä tavoin yksityisyyden, perhe-elämän ja kotirauhan toteutumisesta voisi edistää perhehoitajien näkökulmasta.

Lastensuojelun perhehoitajat ovat päällekkäisesti sekä yksityishenkilöitä että julkisen hallintotehtävän toteuttajia. Yksityishenkilöinä heitä suojaa kotirauhan, perhe-elämän ja yksityisyyden suoja, jotka on turvattu Suomen perustuslaissa sekä YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa. Julkisen hallintotehtävän asettamat lainsäädännölliset velvollisuudet ja sijaishuollosta sovitut kriteerit kuitenkin kaventavat perhehoidossa näitä oikeuksia. Yksityisen kodin jonkin asteinen julkisuus voi vaikuttaa perhehoitajien ja heidän perheensä elämään ja yksityisyyteen monin tavoin.

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella tätä yksityisyyden ja julkisuuden välistä rajainta ja sen koettuja vaikutuksia perheen elämään. Perhehoitoa koskevissa tutkimuksissa sijaisperheistä ja perhekodeista puhuttaessa käytetty julkisen kodin käsitettä. Käytän käsitettä tutkielmassani avaamaan sijaishuoltopaikkojen eroavaisuutta verrattuna yhteiskunnallisesti perinteisenä pidettyyn perheeseen. Yksityisestä kodista tulee perhehoidon kontekstissa julkinen silloin, kun tulevat sijaisvanhemmat tekevät kunnan tai kuntayhtymän kanssa toimeksiantosopimuksen. Yksittäisessä kodissa annettu hoiva ei tällöin myöskään ole yksityistä, sillä lapsia sijoitetaan perhehoitoa antamaan kotiin julkisen vallan päätöksellä.

Tutkimuksen aineisto kerätään haastatteluiden avulla, jotka on tarkoitus toteuttaa syksyn 2021 aikana. Haastattelut toteutetaan ryhmähaastatteluina siten, että haastattelun kolme tai neljä ryhmää, jossa kussakin on 3-4 lastensuojelun perhehoitajaa. Haastatteluun voi osallistua yksin tai puolison kanssa. Haastattelut voidaan toteuttaa joustavasti joko puhelin- tai Teams-yhteydellä, tai mahdollisuuksien mukaan kasvotusten. Haastattelun pituus on 1h-1,5h. Haastattelut nauhoitetaan nauhurilla, joka ei ole yhteydessä verkkoon. Tutkimusaineistoa säilytetään tietoturvallisesti salasanalla lukitulla tietokoneella ja sitä käsittelee ainoastaan tutkimuksen toteuttaja, eli allekirjoittanut. Aineistoa käytetään vain tässä tutkimuksessa. Haastattelut tullaan litteroimaan tekstimuotoon ja niitä tullaan siteeraamaan tutkimuksessa soveltuvin osin. Haastattelut tullaan anonymisoimaan tutkimuseettisten periaatteiden sekä tietosuojalainsäädännön mukaisesti. Näin ollen kaikki tunnistetiedot tullaan poistamaan niin, ettei tutkimukseen osallistuneita perhehoitajia voida missään tilanteessa tunnistaa eikä heitä voida tunnistaa myöskään maantieteellisen sijainnin perusteella. Tutkimuksen valmistuttua se tullaan julkaisemaan Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuarkistossa ja tutkimuksen aineisto tullaan hävittämään tietoturvallisesti.

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistuja voi keskeyttää osallistumisensa missä tahansa tutkimuksen vaiheessa niin halutessaan. Kaikille tutkimukseen osallistuville tullaan lähettämään suostumuslomakkeet, jotka kerätään allekirjoitettuna ennen haastattelun toteuttamista. Allekirjoitetun suostumuslomakkeen voi lähettää minulle skannattuna tai kuvana sähköpostiin. Suostumuslomakkeet tullaan säilyttämään aineiston tavoin tietoturvallisesti. Lomakkeet hävitetään sähköpostistani, kun ne on siirretty tietoturvalliseen säilöön. Tutkimukseen osallistumalla teillä on mahdollisuus tehdä lastensuojelun perhehoitoa näkyvämmäksi sekä tuoda esille perhehoitajien omia kokemuksia oikeuksien toteutumisesta perhehoitajana.

Ilmoita mielenkiintosi tutkimukseen osallistumisesta 22.11.2021 mennessä Aino Riissaselle. Tutkimukseen otetaan 9-12 perhehoitajaa. Mikäli kiinnostuneiden määrä ylittää tarpeen, osallistujat valitaan arpomalla.

Yhteistyöterveisin Aino Riissanen
Yhteystiedot

LIITE 2 Haastattelukysymykset

1. Kuinka kauan olet toiminut lastensuojelun perhehoitajana?
2. Mikä sai lähtemään perhehoitajaksi?
3. Minkälaisen ammatillisen tai korkeakoulutuksen olet saanut, ja onko siitä hyötyä perhehoitajana toimiessa?
4. Kuinka monta sijoitettua lasta perheessänne asuu tällä hetkellä tai on asunut?
5. Onko teillä biologisia tai adoptoituja lapsia? Ovatko he asuneet kotona perhehoitajana toimiessanne?
6. Oletko käynyt PRIDE-valmennuksen?
7. Valmensiko PRIDE perhehoitajien oikeuksia koskeviin asioihin? Miten?
8. Mitä asioita tai minkälaista keskustelua valmennuksessa käytiin oikeuksiin liittyen?
9. Anna konkreettinen esimerkki siitä, miten valmennuksessa saatu tieto on vastannut odotuksiin perhehoitajien oikeuksista käytännössä. Yllättikö joku asia?
10. Millaista tiedollista tukea olet saanut valmennuksen jälkeen? Mistä?
11. Millaisia ajatuksia sinussa herättää kutsukirjeessä mainittu termi "kodin julkisuus"?
12. Näkyykö kodin julkisuus perheenne arjessa konkreettisesti, miten?
13. Miten joudutte huomioimaan oikeuksienne toteutumista arjessa yksityisyyden kontekstissa?
14. Millaisia haasteita olette kohdanneet yksityisyyden suojan osalta perhehoitajana toimiessanne verrattuna aikaan, kun ette toimineet perhehoitajana? Miten yksityisyys on muuttunut?
15. Oletko kokenut, että kotirauhasi on häiriintynyt perhehoitajana toimiessa?
16. Anna esimerkki tilanteesta, joka on ollut haastava tai ikävä yksityisyyden suojan, kotirauhan tai perhe-elämän suojan kannalta.
17. Onko sinulla kehitysehdotuksia liittyen perhehoitajien oikeuksiin valmentavaan sisältöön? Millaisia?
18. Mahdollisuus kertoa, jos mielessäsi on jotain olennaista aiheeseen liittyvää, mitä et ole vielä sanonut.